

Historie van den Amsterdamschen schouwburg : met fraaije afbeeldingen

<https://hdl.handle.net/1874/34352>

171

171

HISTORIE

VAN DEN

AMSTERDAMSCHEN

SCHOUWBURG.

UITLEGGING
DER
TYTELPRENT.

Hier ziet men Amſterdam tot in de ziel bewoogen,
't Verlies betreuren van haar Bykorf, door den brand
Geheel vernield. De Faam komt uit de vlam gevloogen,
En melt den Helicon des Schouwburgs droeven ſtand.
Apollo ſtaat verbaast. Het Zangchoor is verſlaagen.
Thalia zwymt en werpt haar ſpeelruig tegen de aard:
Melpomené ontroert, en helpt haar zuster klaagen;
Terwyl de rook vaſt klimt en Pegafus vervaart.
Men hoort niet meer 't geluid der zoete Melodyen
Van de Eedle Dichtkonſt, neen! de By zwerft heen en weér,
Men ziet den ouden Stok en 't teder Weesje ſchrijven.
Helaas! hun vreugd heeft uit: de Schouwburg is niet meer:
Men ziet die in 't verſchiet door 't doodlyk vuur verſlinden.
Het beeld van VONDEL, met zyn Gysbrecht, en 't geen wy
Hier op den Voorground by elkaér verzamelt vinden,
Zyn Eeretekens van de ſchoonſte Poëzy.
Dus ſchetst de Tekenkunſt ons, door haar groot vermogen,
Den Jammerlyken ſtaat des Schouwburgs voor onze oogen.

J. F.

G. Warnars & P. den Hengst, Excud. 5772.

9

VAK

No. Per 151
158

HISTORIE
 VAN DEN
 AMSTERDAMSCHEN
 SCHOUWBURG.

MET FRAAIJE AFBEELDINGEN.

Te AMSTERDAM,
 By G. WARNARS, en P. DEN HENGST.

MDCCLXXII.

1850

1850

1850

1850

* Biblioth. Rhen.-Trij. *
* d. d. *
* Vir. Cl. G. Mell. *

VERKLAARING,
VAN HET
V I G N E T.

Ziet hier Melpoméné, op 't grievendste aangedaan,
Haar prachtig treurtooneel in puin en asch vergaan;
Wie kan in dit tafreel, uit al de tedre trekken
Van 't deftige gelaat, haar droefheid niet ontdekken,
Daar zy als raadloos, Kroon en Scepter werpt ten grond?
De geestige Thalie, die 't leerzaam Blyspel vond,
Volgt haare zuster naa, verbant van 't minzaam wezen
Die gulle vrolykheid, welker daar in te leezen,
Terwyl ze als buiten hoop, van 't speeltuig zich ontdoet.
De Korf, waar in de Kunst door Yver wierd gevoed
Met kern der Poëzy, zien zy met droevige oogen
Te jammerlyk verwoest; de nyvre zwerm vervloogen,
Verjaagt door 't hevig vuur uit dit hun kunstig huis.
Gints ligt de Scepter, Kroon, Bazuin, het Mom, en 't gruis
Dier beeldtenisfen, die hun makers arbeid kroonden,
En deftigheid en kunst voor 't grootsch tooneel vertoonden.
Doch wat blyft onverschoond, daar 't vuur den meester speelt.

De Brand des Schouwburgs, hier in 't klein mêde afgebeeld,
Word door Historikunde al bevend gaê geslaagen;
Zy tracht des Schouwburgs lot vergeetenheid te ondraagen,
Opdat hy blyv' geroemd by 't laate nageslagt.
Zy trekt, uit Schriften door haar vlyt by een gebragt,
En hier ten toon gespreid, nog veel' merkwaardigheden,
Om haar geschiedenis op 't fraaiste te bekleeden,
Dus blyft myn Schouwburg nog, al schoon gesloopt door brand,
In wezen, door haar Pen, en 's Kunstgraverders hand.

M. D. B.

B E-

B E R I C H T,

V A N D E

U I T G E V E R S.

De *Historie van den Amsterdamschen Schouw-
burg* ziet eerder het licht dan wy in den beginne ge-
dacht hadden. Wy zyn hier toe genoopt door het ver-
langen der *Liefhebbers*, welken wy versoeken dit
Werkje niet te laten inbinden voor dat de overige
Plaaten uitgegeven zyn, met welke zoo veel spoed ge-
maakt word, als eene fraaije uitvoering toelaat.

Om dit *Werkje* alle mogelyke sieraad by te zetten,
hebben wy moeitén nog kosten ontzien, en het boven
onze belofte, met eene uitvoerige *Tytelplaat* van den
Kunstenaar S. FOKKE, en een fraay *Vignet*, door
den *konstigen* N. V. D. MEER Junior, met derzel-
ver *digkundige* *Uitleggingen*, verrykt.

De

De Vaerzen in dit Werkje geplaatst, zyn door een kundige hand nagezien; van vele andere, die ons vriendelyk zyn toegezonden, hebben wy geen gebruik konnen maken, blyvende egter aan de Zenders daar van by dezen ten hoogsten verpligt.

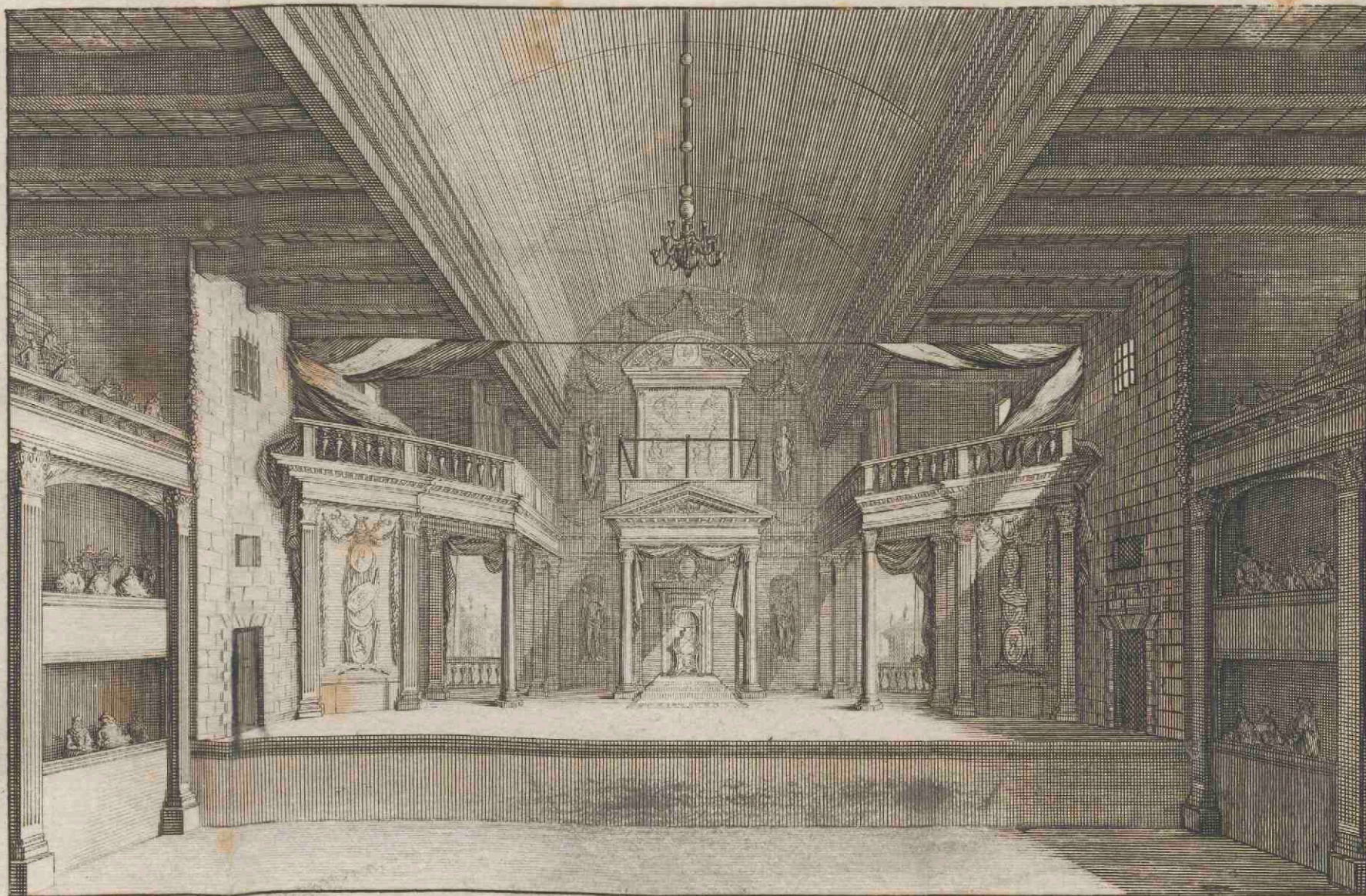
Wy beloven ons dat het een en ander de goedkeuring zal wegdragen, en wenschen de lezers veel genoegen in het doorlezen van dit Verhaal.

BERICHT AAN DEN BINDER.

De Afbeelding van het Tooneel, tegen Bladz.	51
— — — — van de Prinsengragt	66
— — — — van de Keizersgragt	67
— — — — van de Ruïne	77

H I S T O R I E
V A N D E N
A M S T E R D A M S C H E N
S C H O U W B U R G .

NAatuurlyker wyze is het te verwagten dat Inleiding.
Luiden, die met vooroordeelen tegen
Tooneelspeelen en openbaare Vertoonplaat-
fen zyn ingenomen, den geweldigen en be-
klaaglyken brand van den Amsterdamschen
Schouwburg, zullen aanmerken als een nieuw
bewys voor de regtmatigheid hunner ongunstige
begrippen, wegens dergelyke uitspanningen. Het
beste middel, om alle verkeerde bedenkingen
daaromtrent tegen te gaan is, onzes agtens, de
onkunde, waaruit zy veelal geboren worden,
weg te nemen, regte denkbeelden wegens de
bedoeling der Schouwburgen aan te kweken,
en elk gelegenheid te geven om te weten uit
welke beginfelen, en door hoedanige middelen
het Amsterdamsch Tooneel tot dien staat geko-
men is, waarin men het eenen geruimen tyd voor,
en by de noodlottige gebeurtenis, welke onze

HET TOONEEL VAN D'AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG. GEST. ICHT IN 'T JAAR 1637. EN VERTIMMERT IN 1665.

*Tooneelspel kwam uit licht tot leerzaam tydverdrijf:
 Het wikt geen ander spel, noch koninklyke vonden:
 Het bootst de waereld na, het kittelt ziel en lyf.*

*En prikkelt ze tot vreugd, of slaat ons zoete wonden.
 Het toond in kleen begrip al s menschen ydelheid,
 Daar Demokryt om licht, daar Heraklyt om schreid.*

J. v. Vondel.

Vaderlanders nimmer vergeten zullen, gezien heeft. Met zulk een oogmerk, onderneemen wy de opkomst, den voortgang en ondergang van den gemelden Schouwburg, uit de egtste Berigten, welke wy hebben kunnen magtig worden, op te maken.

Oorsprong
der Schouw-
spelen.

Onnoodig is het over den oorsprong en aanwas der Schouwspelen breed uit te weiden; alleenlyk meenen wy 'er zoo veel van te moeten zeggen, als dienen kan om het einde, waartoe zy aangeregt, en de wyze waar op zy in ons Vaderland tot stand gebragt werden, te doen kennen.

De zugt der Helden om hunne daden te ver-
eeuwigen, moet ongetwyfeld als de voornam-
e oorzaak van Gezangen en Vertooningen worden
aangemerkt. In de Hoofdsteden der oude Wae-
reld, vonden zulke oefeningen groote toejuiching,
dewyl zy niet slegts beschouwd werden als mid-
delen om dappere Mannen in hunne edelaartige
poogingen te versterken, maar ook als prikkels
om de Nakomelingen tot het navolgen van de
heldhaftige bedryven der Voorzaten op te wek-
ken. Aan deze oorzake moet men de zegepraalen
der Romeinen, de jaarlyksche Lykrede, die
door den welsprekendsten der Athenienferen
ter eere der geenen, die in dat Jaar ten dienste
van het Vaderland gebleven waren, werd uit-
ge-

Aufshoot, Pinxit.
 Opgedragen aan den Welédelen Groot Achtbaaren Heere Mr GERRIT HOOFT GERRITZ,
 BURGERMEESTER DER STAD AMSTERDAM, EN AMBAGT SHEER VAN AMSTELVEEN EN DE LEGMEER &c &c &c.
 Door zyn Dienstwilligen en Onderdanigen Dienaar P. Barbiers.
 Het IX Tooneel, uit het tweede Deel der Opera van den DESERTEUR, zoo als het door de Vlaamsche
 onder de Directie van de H^r J. T. Neyts vertoond word.
 De originele Teekening is berustende in het Cabinet van den Heer Guffanti.
 In Amsterdam by T. Crajenſchot Boekverkooper.

P. Barbiers, auct. delinavit.
 Dédie au Très-Venerable Monsieur & Mr GERRIT HOOFT GERRITZ,
 BOURGUEMAITRE DE LA VILLE D'AMSTERDAM, ET DE LA DITE VILLE SEIGNEUR D'AMSTELVEEN & DU LEGMEER &c &c &c.
 Par son très-humble & très-obéissant Serviteur P. Barbiers.
 La IX Scène, du second Acte de l'Opera du DESERTEUR, telle qu'elle est représentée par les Comédiens
 sous la Direction de Mr J. T. Neyts.
 Le Dessein original est au Cabinet de Monsieur Guffanti.
 à Amsterdam chez T. Crajenſchot Libraire.

Ex. m. 4251, wit

gesproken, en meer andere belooningen der ware kloekmoedigheid, toefchryven. Reeds vroeg was men van begrip dat Gezangen, dat uitgesprokene of geschrevene Verhalen, ruim zoo geschikt waren om den lof der Helden aan de vergetelheid te onttrekken, als steenen gedenkteekens of oppgeregte standbeelden. Het was by de Ouden zoo wel roemwaardig groote daden in geschriften te verheffen, als groote daden te verrigten. Schoon de geleerdheid onder onze Voorvaders, de oude Duitschers en Batavieren, in verre na niet in zulk eenen bloeienden staat was als onder hunne Vyanden, weken zy *ogter in de zucht om blyken van heldenmoed te geven, en dapperheid aan te moedigen, voor Grieken noch Romeinen.* Toen de Letteren en Schriften by hun nog onbekend waren, hadden zy reeds eene soort van Zangers of Digtters, *Barden* geheten, die de treffelyke bedryven hunner Oorlogshelden, op hunne wyze, den Nakomeling in Gezangen overleverden; die in 't geheugen bewaard werden, en het eenigste slag van Jaarboeken onder dit Volk, uitmaakten (a). Toen deze Bardzangen

Opkomst
der Redery-
keren.
door

(a) G. BRANDT *de Jonge*, Inleiding tot de Beschryving der zes middelste Vertooningen, van de Opkomst der Batavieren. In de uitgave zyner Gedich-

door den tyd en de veranderingen welke alle aardfche Staten onderworpen zyn, by onze Voorouderen geheel in vergetelheid geraakt waren, fchynt het, dat omtrent het midden der vyftiende Eeuwe, onder het blaken der Hoekfche en Kabbeljaauwfche oneenigheden, in verfcheidene plaatsfen van Nederduitschland (en in het byzonder in Holland) de Rederykers, eene foort van Digtters en Tooneelfpelers te gelyk, zyn opgekomen (*b*). Dezen maakten niet flegts Gezangen, om de deugden van groote mannen te verheffen, maar rigtten ook Schouwfpelen aan, om heldendaden of andere gebeurtenifen van belang naar het leven te vertoonen. Die nieuwe Digtters noemden de plaatsfen, waar zy hunne vergaderingen hielden met den naam van Kamers, en waren zelve bekend onder dien van Kameristen. Sedert hunne opkomst fchynt 'er een geruime tyd verlopen te zyn eer hunne oefeningen te Amfterdam, door eenige gunftbewyzen van de zyde der Regeeringe, werden aangemoedigd. Niet voor het Jaar 1518. toonden Burgemeesteren te begeeren dat de Rederykers, die in verfcheidene Steden van ons

Vader-

ren van het Jaar 1649. bladz. 252 enz. J. WAGENAAR, Vaderl. Historie, D. I. bladz. 28.

(*b*) J. WAGENAAR, als bov. D. IV: bladz. 13.

Vaderland: als in 's Hage, te Leiden, Gouda en Alkmaar, reeds lang gebloeid hadden, ook in hunne Stad voortgang hebben zouden. Want op den Vier-en-twintigsten van Wynmaand des gemelden Jaars, namen zy het besluit om hun Negen-en-twintig Guldens en vier Stuivers te vergoeden, eene som die zy ter opregtinge van hunne Kamer, die waarschylyk boven de Waag gehouden werd, hadden uitgeschoten; en om de Jaarlyksche Kamerhuur, of ten minsten een gedeelte van dezelve, uit Stads Kasfe te doen betalen. Hier hield men zich bezig met het beoefenen van Taal- en Digtkunst, en ook met het maken van Spelen, die doorgaands Schrifuurlyke of Zedelyke stoffen behelsden, en in het openbaar voor den Volke vertoond werden (c).

De gunst, welke den Rederykeren door de ^{Hunne} Regeering van Amsterdam bewezen werd, was ^{Kamers te} ^{Amsterdam.} van dat gevolg, dat eerlang in de gemelde Stad meer Kamers tot stand kwamen, alwaar men van tyd tot tyd Bly- of Klugtspelen, die onder den naam van *Basementen* bekend waren, vertoonden. By het doorbreeken der Hervormde Leere, toonden velen der Amsterdamsche Kameristen zich

(c) J. WAGENAAR, Amsterd. enz. IIde stuk, in Folio, *bladz.* 392.

zich genegen om de hervorming te bevorderen, door in hunne spelen op de verbetering der zeden aan te dringen, en onderrigtingen wegens Ge- loofszaken voor te dragen. In eene Kamer, die in den Jare 1533. buiten kennis van het Gerecht was opgericht, had men, in het laatst van Win- termaand van dat Jaar, een *Batement* of Blyspel vertoond, waarin de Geestelykheid wat al te onvoorzichtig doorgestreden en beschimpt werd. Dit deed de gunst der Regeeringe in ongunste veranderen, en bragt zelfs te weeg dat de leden der gemelde Kamer, die uit negen Personen be- stond, tot eene Bedevaart naar Rome veroor- deeld werden. Tevens vond men goed het spelen van cenige openbare *Batements*, voor en aleeer dezelve by den Gerecht onderzocht en toegela- ten zyn zouden, te verbieden (*d*).

De Oude
Kamer, in
Liefde bleei-
jende.

Van dien tyd af schynt het dat alle de Re- derykers-kamers uit de Stad verdwenen zyn, behalven de oudste, welke men met reden mag denken dat, van hare eerste opregtinge af tot na de verandering der Regeeringe, in stand gebleven is, en uit dien hoofde den naam van de *Oude Kamer* gedragen heeft. Zy had, volgens de ge- woonte dier tyden, haar *blazoen* of zinnebeel- dig Wapen, zynde een Kruisbeeld, met den

Ege-

(*d*) J. WAGENAAR, als boven, *bladz.* 392, enz.

Egelantier onder den doornen, en deze Zinspreuk, IN LIEFDE BLOEIENDE; Volgens sommigen, was zy in het regt om dit blazoen te mogen voeren, door Keizer Karel den Vden, bevestigd geworden. Hoe veel zy ter bevordering van de zuiverheid en netheid onzer Moedersprake heeft toegebracht, blykt uit de schriften en gedichten, die door haare taalgeleerden zyn uitgegeven. Omtrent het Jaar 1584. bloeide zy als eene doorlugtige School onzer Landtale. *Henrik Laurensz. Spieghele*, *Dirk Volkaartsz. Koornhert*, *Roemer Vischer* en anderen arbeidden met vereende poogingen, om bastaard-woorden uit onze sprake te verbannen, mislagen in de gemeene spreekwyzen aan te toonen, verbeteringen daaromtrent voor te dragen, en vaste regels, vooral ter onderscheidinge van de geslagten der zelfstandige Naamwoorden, op te geeven, waarvan de *Tweespraak van de Nederduitsche Letter-kunst*, welke zy in den Jare 1584. gemeen maakten, een genoegzaam bewys verstrekt. In het Jaar 1585, na het overgaan van Antwerpen, kwamen 'er twee Brabantse ^{Twee} ^{Brabantse} Kamers te Amsterdam, welke eene, *de witte* ^{Kamers.} *Lavender* genaamd, ten Zinspreuk voerde, *Uit levender Jonst*. De andere, die niet lang stand hield, had tot blazoen het *Vygeboomken*, met de Byspreuk, *Het zoet vergaaren*. De OudeKa-
mer

mer, en vermoedelyk ook eene der twee anderen, werd toen gehouden in de Nes, boven de kleine Vleesch-hal. Nog schynt 'er eene Rederykers-kamer geweest te zyn op het Rokin, op eene der Zolders van de Marien-Kerke, staande op den Zuiderhoek van 't Kalfvels- of Pens-steegje. — Onder deze drie bleef egter de Oude Kamer de vermaardste. Verscheidene Leden der Regeeringe, en andere aanzienlyke luiden der Stad hielden 'er niet slegts de hand aan, maar toonden zich ook genegen om in hare vergaderingen tegenwoordig te zyn. Om de noodige kosten goed te maken, betaalde (gelyk men in een oud Rekenboek gemeld vindt,) ieder der Leden Jaarlyks anderhalve Gulden, en onder dezen behoorden in het Jaar 1581. vyf Burgemeesters, verscheidene Schepens en Raden, en veele treffelyke Burgers, welker namen wy niet noodig oordeelen onzen Lezeren op te geven, dewyl zulks ter bereikinge van ons oogmerk weinig dienen zoude, en zy by de Schryveren, wier geleide wy voornamelyk volgen, gevonden worden (e).

Van meer belang is het te melden dat uit
het

(e) G. BRANDT *de Jonge*, als boven, *bladz.* 261, enz. J. WAGENAAR, Amsterdam, enz. als bov. *bladz.* 393 enz.

het midden van deze Vergaderinge de uitnemenditen onzer Hollandfche Digteren zyn voortgekomen. Luiden van beproefde geleerdheid, die onder deze Kameristen waren, hebben den onvergelykelyken HOOFT en den grooten VONDEL, den eerften lust tot de kennis der Nederduitsche Taal- en Digtkunde ingeboezemd. Hier zyn waarfchynlyk, kort voor en na het Jaar 1600, twee Treurspellen van HOOFT, *Achilles* en *Polyxena* en *Thefeus* en *Ariadne*, vertoond geworden. Uit eenen zyner Brieven in den Jare 1611. aan Dr. *Johan ten Grootenhuis*, Oud-Schepen en Raad der Stad Amsterdam, gefchreven, blykt dat hy gaarne het zyne wilde toebrengen om den bloei der Oude Kamer te bevorderen. Door de Brabantsche Kamer *Uit levender Jonst*, werd in het Jaar 1612. VONDELS *Pafcha* ten Toneele gevoerd. Ook fpeelde men op beide de Kamers de Spelen van den vernuftigen BREDERO. Omtrent het Jaar 1615. was ^{Twist} ^{tufchen de} ^{Kamers.} er reeds merkelyke twist ontftaan tufchen de Kamer *in Liefde bloeiende* en *Uit levender Jonst*. Die, welke *Het zoet vergaaren* ten Zinfpreuke voerde, was toen in het geheel niet meer in wezen. Daarenboven lagen de Leden der Oude Kamer ook met elkanderen overhoop, en verliepen, de eene na den ander. Eenigen, gelyk uit de klagten van BREDERO blykt, waren te

onvrede, omdat men van de oude gewoonte, volgens welke geleerde of aanzienlyke mannen tot hoofden der Kamer moesten verkoren worden, was afgeweken; en nu geringe en onkundige luiden benoemde, die der Schouwplaatse tot oneer verstrekten, en zich door vleieryen lieten overhalen om de rollen aan onbekwamen uit te deelen (*f*).

Op de Oude Kamer wordt ten voordeele van het Oude-Mannenhuis gespeeld.

De kosten, die op het spelen liepen waren eenen tyd lang door de Kameristen zelve, of door de Stad gedragen geworden, welk laatste ten aanzien van de Oude Kamer zekerlyk heeft plaats gehad. Doch in het Jaar 1615. was het reeds eenige Jaren gebruiklyk geweest dat men de toekykers iets liet betalen, en de ontvangene Penningen aflond aan het Oude-Mannenhuis, welks Regenten de kosten, die tot het spelen moesten gemaakt worden, ook voor hunne rekening genomen hadden. Volgens bericht van SAMUEL COSTER, beliep het voordeel, dat het gemelde Godshuis, na dat BREDERO en hy de hand ernstiglyk aan de Kamer gehouden hadden, in minder dan tien maanden, na afstek van alle onkosten overhield, meer dan tweeduizend Guldens; waarby nog kwam dat de Kamer in klederen en andere behoeften in dien tusfschen tyd

(*f*) J. WAGENAAR, als boven, *bladz.* 394.

tyd merkelyk was verrykt geworden. Ongetwyffeld vond COSTER hierin eene sterke aanmoediging om het ontwerp, waarmede hy zich omtrent het Jaar 1616. bezig hield, voort te zetten. Het bestond hierin, dat hy eene nieuwe Kamer, die hy de Academie noemde, wilde oprigten, in verwagtinge dat dezelve met behulp der Oude, een geheel Godshuis zoude kunnen voeden. Na sterke tegenkantingen van velen, die zich te onregt den naam van Rederykers aanmatigden, maar by hem voor een *hoopje Molicken* gehouden werden, gelukte het hem eindelyk zyn oogmerk, te bereiken. Verscheidene luiden van geleerdheid en aanzien begunstigden zyne onderneming; de Regeering stond hem een erf af, op de Keizersgragt tusschen de Beeren- en Runstraten, en Coster zag daar eerlang zyne Academie, die ook de *Duitsche* of *Nederduitsche Academie* genaamd werd, en welke hy op zyne eigene kosten gestigt had, volbouwd. Reeds in den Jare 1617. werd dezelve ingewyd door een Voorspel, *Apollo* genaamd, en door SUFFRIDUS SIXTINUS vervaardigd; ook speelde men na het zelve een Treurspel, ten titel voerende *de Moord begaan aan Willem, Prins van Oranje*, het welk door G. VAN HOGHENDORP gedigt, en in dit zelfde Jaar gedrukt was. Des anderen daags vertoonde men

Opregting
der Academie, naderhand Schouwburg genaamd.

Warenar met de Pot, een bekend en geestig Blyspel van den Drosfaard HOOFT (g).

Het Burger-
Weeshuis
trekt de
Voordeelen
van het
spelen op
de nieuwe
Academie.

Gantsch onwaarschynlyk, is het, niet tegenstaande wy het in VONDELS *leven* gemeld vinden (h), dat de kosten der Academie in het eerst door eenige liefhebbers der Poëzye, en in het byzonder door COSTER zelven gedragen werden; want het is zeker dat men het voordeel aan de armen heeft afgestaan, en uit *Registers en egte stukken*, die nog in het Burger-Weeshuis berusten, blykt dat de Regenten van dat Godshuis, wetende hoeveel voordeels het Oude Mannen-huis trok van het spelen op de Oude Kamer, op den drie-en-twintigsten van Herfstmaand des Jaars 1617, met SAMUEL COSTER, een verdrag sloten, wegens het spelen op zyne Academie. In het zelve werd bepaald dat het Weeshuis al de kosten dragen, en, gedurende de eerste zes Jaren, een derde gedeelte van het voordeel genieten zoude, terwyl de twee overige derde deelen aan COSTER zouden gelaten worden; met wien het Weeshuis, na verloop van deze eerste zes Jaren, volgens dit verdrag, in den winst gelyklyk moest deelen. Doch in den Jare 1622. vonden de gemelde Regenten

(g) J. WAGENAAR, als boven, *bladz.* 395, enz.

(h) *Bladz.* 14.

genten goed om de Academie met al den toefel, die tot het uitvoeren der Spelen vereischt werd, over te nemen. Op den negenden van Oogstmaand in dat Jaar werd de koop getroffen. Voor het erf, den opstal, en al den toefel, tot het spelen noodig, werden aan Dr. COSTER, zesduizend agt-honderd-en-vyftig Guldens betaald, en daarenboven liet het Weeshuis eene kusting van drieduizend- en tweehonderd Guldens, ten behoeve van *Lambert Lambertsz.*, ten zynen laste overteekenen. De toefel tot het Tooneel, die in het toen gemaakte Koop-contract werd uitgedrukt, bestond ten dien tyde in eenige geschilderde omdraaijende doeken, op het Tooneel zynde; 22 Wapenen van de voornaamste Prinsen, op ovalen geschilderd; 9 vierkante Wapenen van de Unie, en zes Prinsen Wapenen op dock; 2 groote Schilden, daar de lampen aanhingen, aan de andere zyde geschilderd, met derzelver blokken en koorden; het dalende Hemelwerk met zyne kaapfangen, koorden en blokken; 3 Tafels, die het plein omreikten, met hare Schragen en Banken; nog een minder Tafel met 2 Schragen; 3 stukken, daar het Tooneel mede vergroot werdt; een gevangen Deur, tralies wyze gemaakt; twee groote houten Tralien, in het Spel van *Herfilla* gemaakt; de Blaffeturen gemaakt tot Hemelwerk; 2 groo-

te zwarte Linnen Gordynen, daar het Tooneel mede gesloten werdt; alle de losse deelen op de hoogste zoldering; het Graf van *Achilles*; de Triumphwagen; het vierkante Autaartje; Vormen van Tienewerk op den Zolder liggende (i).

Vereeniging
der Oude
Kamer met
de Acade-
mie.

Terwyl op de Academie, dus toegerust zynde, de Spelen van BREDERO en andere gespeeld werden, nam de tweedragt tusſchen de Kamers hand over hand toe. By plegtige gelegenheden poogde elk om ſtryd met de beste vertooningen voor den dag te komen, waardoor zy altyd in twist waren. Het Wees- en Oude-Mannen-huis namen meer deels in deze oneenigheden, na dat het eerste het Erf en Gebouw der Academie, met alles wat tot het ſpelen behoorde, van *Samuel Coster* gekogt had. Men onttrok elkanderen de beste Tooneelſpelers, en de een poogde de andere op allerlei wyzen te benadeelen; het welk, niet dan tot ſchade der beide Godshuizen verſtrekken kon. Toen eindelyk, de Brabantſche Kamer, *Uit levender Jonst* te niet gegaan was, werd de Oude Kamer, in den Jare 1632, door bemiddeling van Burgemeesteren met de Academie vereenigd. In het Jaar 1635. verkogt het Weeshuis een derde gedeelte van het Erf en Gctimmerte, met de kleedingen, en an-

(i) J. WAGENAAR, als bov. bladz. 396.

ander tuig tot de Speelplaats behoorende, aan het Oude-Mannen-huis. De twee Godshuizen namen toen het besluit om de Academie, die De Academie wordt tot een Schouwburg herbouwd, slegts van hout was opgeflagen, en voor welke eene Loots stond, die in den Jare 1631, aan eenen Steenkooper was verhuurd geworden, te hertimmeren. Volgens de uitspraak, van Burgemeesteren moesten de kosten van dit werk, voor twee derde deelen door het Weeshuis, en voor een derde deel door het Oude-Mannen-huis gedragen worden, welke Godshuizen ook dergelyk aandeel in de voordeelen van het spelen hadden. De Academie van *Coster* had, van hare eerste opregting af, tot blazoen gehad eenen *Byënkorf* met het woord YVER; maar nu vond men goed om hetzelfde met het blazoen der Oude Kamer *in Liefde bloeiende* famen te voegen, door den *Egelantier* om den *Byënkorf* te vlegten, en van de twee Zinspreuken deze eene te maken, DOOR YVER, of YVER IN LIEFDE BLOEIENDE. De kosten der Herbouwing beliepen in het geheel Negen-en-twintigduizend eenhonderd-drie Guldens en eenige Stuivers. Zy werd in het laatst van het Jaar 1637, voltrokken, en sedert dien tyd heeft de Academie den naam van *Schouwburg* gedragen. Het nieuwe Gebouw, werd, nadat men eenigen tyd op de Scherm-school, die toen boven de klei-

Inwyding. kleine Vleesch-hal was, gespeeld had, op den derden van Louwmaand des Jaars 1638. ingewyd, met een Treurspel van den Digter JOOST VAN DEN VONDEL, *Gysbrecht van Aemstel* genaamd, 't welk Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden met hunne tegenwoordigheid vereerden (k).

Herbouwing. In den Jare 1664. is het gantsche Gebouw weder gesloopt geworden. Aan den nieuwen Schouwburg werd, op den 24ten van Lentemaand des gemelden Jaars, door de Digteres MARIA VOS, Dogter van den bekenden Digter JAN VOS, de eerste steen gelegd. Alles werd toen merkelyk verbeterd; men maakte het Tooneel, naar de *Italiaansche* wyze, beweeglyk, en zette het zelve grooten luister by. Niets meent men dat van het oude Tooneel is blyven staan dan alleenlyk de Beelden van Melpomene en Thalia, die den Voorgrond ter wederzyde versieren. Na deze verandering, welke den Godshuizen op Zes-en-dertigduizend-zeshonderd drie-en-zestig Guldens, agttien Stuivers en agt Penningen te staan kwam, zyn 'er van tyd tot tyd groote veranderingen en verbeteringen aan de Schouwplaats gemaakt geworden. In den Zomer en Herfst van het Jaar

1765.

(k) J. WAGENAAR, als bov. *bladz.* 397, enz.

AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG. 17

1765. heeft men het Voorgebouw naar de Voor-
plaats toe uitgetimmerd, en ook boven het Too-
neel vry wat verbeterd. Zelfs heeft men tot
in het laatst van het voorleden Jaar 1771, ja
ik mag wel zeggen tot den tyd der verbran-
dinge toe, kosten noch moeite gespaard om
den Schouwborg in eenen gantsch anderen staat
te brengen, dan waarin hy te vooren geweest
was.

Op den zevenden van Louwmaand des Jaars
1738, toen het vier dagen over de hondert jaren
geleden was, dat dit voortreflyk Gebouw werd
ingewyd, is het Eeuwgetyde van deszelfs stig-
tinge plegtiglyk gevierd geworden. Tegens dien
tyd werden de geheele Regeering, de Poëeten
en eenige andere aanzienlyke Lieden, uit naam
der Regenten, in den Schouwborg genoodigd.
Alles was vooraf gefchikt om het Doorlugtig
Gezelschap naar behooren te ontvangen. De
plaatfen waren voor ieder van deszelfs Leden in
orde geregeld. De Schout en regeerende Bur-
gemeesteren traden door een dubbel gelit foldaten,
die onder het roeren der trom, hun geweer
prefenteerden, en werden, pas binnen de eer-
fte poort, door twee Regenten ontvangen. De
regeerende Schepenen, die mede door een dub-
bel gelit foldaten gingen, welken (zonder dat
egter de trom geroerd werd) het geweer pre-

Het Eeuw-
getyde der
ftigtinge van
den Schouw-
burg, in den
Jare 1738.
gevierd.

fenteerden, werden aan de tweede Voorpoort
 ontvangen. De oud Burgemeesteren traden door
 een enkel gelit foldaten, die het geweer by de
 voet hadden. De Oud-Schepenen en Raden tra-
 den alleenlyk door de Wagt, die aan de Voor-
 poort stond, en het geweer presenteerde. Na
 dat elk de voor hun geschikte plaats genomen
 had, vertoonde men een Tooneelspel, het welk
 de Digter JAN DE MARRE, die toen ook Adfif-
 tent der Regenten was, voor deze gelegenheid
 had opgesteld. Het zelve voerde ten Titel:
Eeuwgetyde van den Amsterdamschen Schouwburg,
 en werd gevolgd van een Treurspel van PIETER-
 LANGENDYK, *Julius Cesar en Cato* genaamd.
 Het eerstgemelde Spel is federd nog zestien maal
 in het openbaar vertoond geworden. Onder het
 spelen en tusfchen de bedryven werden aan het
 aanzienlyk Gezelschap allerlei ververschingen
 aangeboden. Ter gedagtenisfe van dit Feest deed
 men Gedenkpenningen munten; de Regenten
 onthaalden de Tooneelpeelers op het Tooncel,
 en gaven aan ieder van dezelve eene verëering.
 Vyf-en-Twintig Jaren daarna, in den Jaare 1763.
 heeft men de gedagtenis der oprigtinge van
 den Schouwburg nog eens vernieuwd; schoon
 met minder omflags en luisters dan te vooren.
 By die gelegenheid vertoonde men een stukje
 van den vernuftigen en netten Digter LUCAS

PATER, *de Juichende Schouwburg* genaamd (1), nadat vooraf gespeelt was, het Treurspel, genaamd *Po- lieukte, Armenisch Martelaar*, door FRANS RYK.

By deze uitweiding, welke wy oordeelen dat hier niet ongevoeglyk plaats vindt, meenen wy nog iets te moeten voegen, wegens de wy- ze, waar op Zyne Doorl. Hoogheid, de Prins Erf-Stadhouder, en Haare Koninkl. Hoogheid, deszelfs Gemalin, toen zy de Stad Amster- dam met hunne Hooge tegenwoordigheid ver- eerden, in den Schouwburg zyn ontvangen ge- worden. Op den eersten van Zomermaand des Jaars 1768. was de avond bestemd om hunne Hoogheden en den Heer Hertog derwaards te geleiden. Tegens dien tyd had men daar een pragtige *Loge* opgerigt, welke de gewoonlyke staanplaats en den doorgang van den Bak-bene- den, en boven de plaats der middelste *Loges* be- floeg. Dezelve bestond uit eene groote Tent, die van boven platfongewyze gedekt, sierlyk verguld, en in de openingen van vooren met roode fluweele Gordynen behangen was, welke met gouden kanten en franje omzet waren. De Stoet waarmede het Vorstelyk Paar derwaards reed, was ongemeen luisterryk. By het openen van het Gordyn verbeeldde het Tooneel het *Zonne- hof*, waarin de beroemde Treurspeeler JAN

Wyze waar op zyne Doorl. Hoogh- de Prins Erfstadhou- der, nevens Haare Kon- ingl. Hoogh- deszelfs Ge- malin, in den Jare 1768. in der Schouwburg ontvangen werd.

PUNT,

(1) J. WAGENAAR, als bov. *bladz. 405*, enz

FUNT, Apollo verbeeldende, en uit een daalende Wolk te voorschyn komende, eene aanspraak aan Hunne Hoogheden en de Regeering deed, in Digtregelen, die door den Heere JAN NOMSZ, by die gelegenheid gemaakt waren. — Na deze aanspraak werd het Tooneel met een open Gordyn veranderd, en een Ballet gegeven, de *Polakken* of *Kozakken* genaamd, waarna het Treurspel *Demophontes*, met vermindering van eenige honderd regelen, en het Klugtspel *De Huwelyke Staat* gespeeld werd. Eindelyk besloot men, omtrent middernagt, alles met een Nieuw Ballet, het welk den naam droeg van *Venus en Adonis*. Des Vrydags den derde, daaraan volgende, begaven hunne Hoogheden zich tegens den avond weder naar den Schouwburg, alwaar zy omtrent ten agt uren, met den Hertog van Brunswyk, en andere aanzienlyke Personen, nevens de Heeren van den Magistraat aankwamen. Behalven het gemelde luisterryke Gezelschap, bevonden zich daar mede de Manhafte Heeren Kolonellen en Kapiteinen der Amsterdamsche Burgerye, met hunne Vrouwen; ook waren 'er toen de Luitenants en Vaandrighs tegenwoordig. Men vertoonde het Blyspel *De Malle Wedding of Gierige Geraard*, gevolgd van het Klugtspel de *Gewaande Advocaat*; tusschen beide danste men een Ballet *De Vauxhal* genaamd, en na het Spelen vertoonde men weder
het

het Ballet van *Venus en Adonis*. Eindelyk trad op een Tooneel, het welk den *Schouwburg* van buiten verbeeldde, de Tooneelspeeler IZAAK DUIM, in het zinnebeeldig kleet van *Schouwburg*, te voorfchyn, en bedankte het Vorstelyk en aanzienlyk Gezelschap, met eene Aanspraak, welke door den reeds gemelden Digter JAN NOMSZ, was opgesteld (m).

Thans gaan wy over om iets wegens de be-
 stiering van den *Schouwburg*, welke aan mee-
 nigvuldige veranderingen onderworpen geweest
 is, aan te teekenen. In den Jare 1637, werd
 dezelve gesteld aan zes Regenten, die door Bur-
 gemeesteren benoemd waren, en de magt had-
 den om Tooneelspelers aan te nemen en af te
 danken. Dewyl de Regenten jaarlyks veran-
 derd werden, kwamen 'er nu of dan eenigen
 aan, die den liefhebberen geen genoeg gaven.
 Dit ging zelfs zoo ver dat men stukken ten
 Tooneele voerde, welke beledigend voor Kerk
 en Burgerstaat, en schadelyk voor de goede zeden
 geoordeeld werden. Zulk een misbruik gaf aan-
 leiding dat Burgemeesteren het besluit namen,
 om, by het uitbarsten des Oorlogs van het Jaar
 1672, den *Schouwburg* te doen sluiten. Hy
 werd niet weder geopend voor het Jaar 1678,
 toen

Verande-
 ringen in de
 bestiering van
 den Schouw-
 burg.

(m) Nieuwe Nederl, Jaerb. Juny 1768. bladz. 681 enz.

toen Hunne Edele Groot Agtbaarheden zes nieuwe Regenten aanstelden, die in alles van hun zouden afhangen. Reeds in het volgende Jaar werd 'er op nieuw verandering in de bestiering gemaakt, wordende dezelve toen verdeeld onder de Regenten van de Godshuizen, en die van den Schouwburg. In den Jare 1680. werd het bewind over den ontvang en de uitgave geheel aan de Regenten der Godshuizen opgedragen: dit bragt te weeg dat de Regenten van den Schouwburg, zich nu afhanglyker oordeelende dan zy te voren geweest waren, van hunnen dienst afstand deden. Die van de beide Godshuizen namen vervolgens de geheele bestiering op zich, en verhuurden den Schouwburg in den Jare 1681, voor twintigduizend Guldens in het Jaar. Hierin schynt het egter dat de Huurders zeer weinig voordeels gevonden hebben; want zes Jaren daarna werd de huur weder voor den tyd van drie Jaren gesloten, voor zeventienduizend Guldens jaarlyks, waarby de huurders nog vonden hunne rekening kwalik gemaakt te hebben, zoo dat zy in den Jare 1688. om ontslag verzogten, het welk zy verkregen, wordende hun daarenboven negenhonderd Guldens, ter vergoedinge van schade, toegestaan. Eindelyk namen de Regenten van het Wees- en Oude-Mannen-huis de bestiering weder

der geheel op zich, en werden 'er in het Jaar 1699. door Burgemeesteren in bevestigd, die verstonden dat zy voortaan, gelyk reeds te voren in gebruik geweest was, twee *Assistenten* of *Directeurs* zouden hebben, om hun, zoo in het aannemen der spelen, als in het bestier van het gantsche werk, behulpzaam te zyn. Sedert dien tyd is de Schouwburg onder het bewind van de Regenten der Godshuizen gebleven, en steeds op eenen genoegzaam eenparigen voet bestierd geworden (n).

Van tyd tot tyd hebben Burgemeesteren en het Gerecht verscheidene Reglementen en Keuren, den Schouwburg betreffende, vastgesteld. Ter voorkominge van alle balddadigheid, is de Hoofd-Officier gemagtigd geworden, om op de Speeldagen, twee van zyne dienaars in denzelven te houden, die, op de klagten der Regenten, de balddadigen moesten uitleiden, of zelfs aan het Gerecht aanbrengeu. Op de *Auteurs* en *Actrices* werd eene verpligting gelegd, om aan de verbindtenissen, welke zy met de Regenten, hadden aangegaan, te beantwoorden. Niemand, en vooral geene Poëeten mogten ten nadeele van den Schouwburg samenspannen. Elk, wien de Regenten als Poëet erkenden, had voor den tyd

(n) J. WAGENAAR, als bov. *bladz.* 398, enz.

tyd van een Jaar en zes Weken vryen toegang tot den Schouwburg, en doorgaans liet men die vryheid nog langer stand houden: ook werden hem, wanneer zyn Spel vertoond werd, mids het een Voorspel van vyf bedryven ware, zes Loodjes ter hand gesteld; doch voor een Na- of Klugtspel werden aan den Poëet niet meer dan drie Loodjes gegeven. Buiten dezen mogt niemand in den Schouwburg worden ingelaten, dan die het geld, daar toe geschikt, ten vollen betaalde. Men was egter gewoon den Liefhebber toe te staan dat zy zich voor twee- en veertig Guldens in het Jaar vry- of uitkogten, wanneer zy ten allen tyde overal, uitgezonderd in de *Loges*, en op plaatsen die besproken waren, mogten zitten. Zelden werd ook de toegang agter het Tooneel aan iemand anders vergund dan aan zoodanigen, die daar eenig werk te verrigten hadden. Reeds in den Jare 1696. gaven Burgemeesteren uitdrukkelyk bevel dat men geene aanfootelyke Spelen op het Tooneel voeren, en zich zoo veel als mooglyk was, voorzien zoude van Acteurs en Actrices van een onbesproken leven; dewyl men begreep dat alles binnen de palen van een nut, eerlyk en vermaaklyk tydverdryf moest gehouden worden. In Zomermaand des Jaars 1683. lieten Burgemeesteren toe, dat eene bende Fransche
Too-

Tooneelspelers, eene maand agtereen, op den Schouwburg speelde. Doch federd nam men het besluit om geene vreemde Tooneellisten meer in de Stad toe te laten; en in den Jare 1682. had men reeds eene Italiaanfche Opera, die onder het opzigt van zekeren *Theodoro Stryker*, met kennisle en bewilliging van de Regenten der Godshuizen, op de Schermfchool vertoond werd, uit Amsterdam geweerd. In deze eeuwe heeft men egter nu en dan, doch voor eenen korten tyd, Fransche Tooneelspelers, en ook wel eens Italiaanfche en Vlaamsche Operisten, hunne Spelen op ons Tooneel laten uitvoeren (o).

Terwyl de bestiering van den Schouwburg by aanhoudendheid aan de Regenten van het Wees- en Oude-Mannen-huis gestaan heeft, kwamen dezelve gewoonlyk, op alle Speeldagen, in een vertrek des Schouwburgs, de Regenten-kamer genaamd, by een, om op het onderhouden der Keuren, en het bewaren der goede orde in de Schouwplaatse, agt te geven. Ook was het hun post, de Spelen, welke hun door de Digteren werden aangeboden, eer dezelve ten Tooneele gevoerd werden, te onderzoeken. Zy hebben Octroi gekregen, om, met

uit-

Wyze der
bestieringe
van den
Schouwburg.

(o) J. WAGENAAR, als bov. bladz. 399.

uitfluitinge van alle anderen, de goedgekeurde Tooneelftukken te doen drukken, en waren reeds lang gewoon om het regt daartoe aan eenen Drukker naar hun welgevallen af te staan, met wien zy vooraf eenige overeenkomst aangingen. Hy, wien men laatst met het drukken der Tooneelspelen begunstigd heeft, had de vryheid van stukken, die op de speeldagen in den Schouwburg begeerd werden, voor zyne rekening aldaar te laten verkopen; ook drukte hy de Biljetten, welke dienden om bekend te maken wat men spelen zoude. Het was gebruikelijk dezelve aan den Schouwburg, aan de twee Godshuizen, en in verscheidene andere plaatsen der Stad, aan te plakken, waartoe de Regenten twee Aanplakkers benoemden. Wyders verkozen zy de Spelers en Speelsters; de Dansers en Danseresfen; de Muzikanten, Zangers en Zangeresfen. Elk derzelven werd naar den dienst, dien zy den Schouwburg bewezen, gemeenlyk by ieder Spel, beloond, terwyl de Regenten zich verbonden dat zy ten minsten negentig spelen in ieder Saizoen, het welk in het eerst van Oogstmaand begon, en in het laatst van Bloemaand eindigde, zouden laten vertoonen (p).

Meer

(p) J. WAGENAAR, als bov. *bladz.* 403. enz.

Meer dan eens is egter de Schouwburg, by byzondere gelegenheden, op last van Burgemeesteren gefloten geworden. Zulks geschiedde in den Jare 1748; en in het volgende Jaar werd hy weder geopend met een Tooneelstuk van den Digter LUCAS PATER, ten titel voerende: *Leeuwendaal herfeld door de Vrede*, het welk in dien tyd verscheidene agtereenvolgende reizen vertoond is. Ook heeft men in den Jare 1751. wegens het overlyden van zyne Doorlugtige Hoogheid, van den drie en-twintigsten van Wynmaand tot den vyftienden van Slagmaand, met spelen opgehouden.

Onder de Regenten der twee Godshuizen, was het werk, tot de bestiering van den Schouwburg behoorende, gemeenlyk zoo verdeeld dat twee Regenten van het Weeshuis en een Regent van het Oude-Mannen-huis tot Bouwmeesters gesteld waren; terwyl ook twee Regenten van het Weeshuis en een van het Oude-Mannen-huis, het opzigt hadden over het Tooneel, en alles wat daartoe in het byzonder betrekking had. Zy stelden twee Ad-^{Assisten-} fiffenten aan, die voor dezen *Directeurs* en *toezien-^{ten.}*de Regenten genoemd, en voor het eerst in den Jare 1699, op last van Burgemeesteren, verkozen werden, om den Regenten in het

beoordeelen der Spelen, en in de gantsche be-
fiering van den Schouwburg, behulpzaam te
zyn. Ieder van dezen genoot, federd de laar-
fte Jaren, eene Jaarwedde van vyfhonderd
Guldens (q).

Bedienden
van den
Schouwburg.

Nog werden door de Regenten alle bedien-
den van den Schouwburg, als de Kastelein,
de Tooneelmeester, de Baletmeester, de Or-
chestre-meester, en meer anderen aangesteld. —
De *Kastelein*, waartoe men reeds meer dan
eens eenen der bekwaamste Tooneelspelers
verkoos, stond onder de verpligting om de
Kamer der Regenten, wanneer dezelve ver-
gadering hielden, waar te nemen, of ten
minsten zorg te dragen dat zulks door iemand
in zyne plaats geschiedde. Wyders verhuur-
de hy de plaatsen, die tegens de Speeltyden
besproken werden. Het was zyn post de
Schouwplaats schoon te houden, agt te ge-
ven op het vuur en ligt, waar van men zich,
onder het spelen of by andere gelegenheden,
bediende, en het oog te houden over de
arbeiders; voor welken dienst hem vrye Woo-
ning in den Schouwburg, Vuur, Ligt, en
meer andere voordeelen waren toegelegd. —

De

(q) J. WAGENAAR, als bov. bladz. 404.

De *Tooneelmeester*, mede altyd een der Acteuren, droeg tegens iederen Speeltyd zorg, dat de klederen, en de andere vereischte toefstel, in gereedheid waren; ook zag hy toe dat de Spelers en Speelfters, het Reglement, door de Regenten voor hun gemaakt, onderhielden, en teekende de boeten aan, welke op de overtreding van hetzelfde gesteld waren. Hy deelde, op last der Regenten, de rollen uit, en gaf den Tooneellisten in tyds kennis van het geen 'er vertoond zoude worden, op dat zy zich daartoe behoorlyk bereiden mogten. Verder bezorgde hy de Klederen, Tooneelen, Konstwerken, en allen anderen toefstel, die tot ieder Spel vereischt werden. Nog moest hy, terstond na het eindigen van het Voorspel, aankondigen, wat 'er op den volgenden Speeldag, zoude vertoond worden. — De *Baletmeester* ontworp en regelde de Balletten en Dansen, en zyn werk was daarenboven de aankomende Spelers en Speelfters eene goede houding te leeren. — De *Orchestre-meester* had het opzigt over de Muzikanten van den Schouwburg, en schikte en regelde de Muziekstukken, die daar gespeeld werden. — Behalven dezen, die allen eene Jaarlyksche Wedde genoten, waren 'er ook, verscheidene mindere Bedienden. Men had 'er een *Opzigter over de klederen der Mannen*, die

de vereischte klederen aan de Mannen uitdeelde, en zorgde dat dezelve, na het speelen, behoorlyk geveegd en geborgen werden. Tot zulk een werk, was 'er ook eene *Opzigfter over de klederen der Vrouwen*. Telkens waren 'er twee Personen in dienst, die de Mannen, en vier, die de Vrouwen hielpen kleeden. De klederen werden voor dezen binnen den Schouwburg, maar federd eenigen tyd buiten denzelven, opgemaakt. Nog was 'er een *Barbier*, om de Spelers, eer zy ten Tooneele verschenen, te scheeren; een *Paruikenmaker*, om hunne parui-ken op te maken en te schikken, en een *Coiffeur of Kapper* voor de Speelsters. Tot het zetten en verplaatsen der Tooneelschermen, tot het schikken der Konst- en Vliegwerken, en het maken van Vuurwerken voor het Tooneel, had men eenen *Machinist* aangesteld, onder wien eenige Timmerluiden stonden. Eindelyk was 'er (om van den *Kaarsen snuiter*, en eenige andere mindere Bedienden, niet te spreken) een *Sousfeur of Boekhouder*, die aan eene zyde van het Tooneel agter de schermen stond, om den Spelers en Speelsters, wanneer zy min of meer haperden, hunne rollen te herinneren. Tot het ontvangen van het geen voor den in-gang in den Schouwburg betaald werd, waren twee *Ontvangers* gesteld, die ook de vereischte

Lood-

Loodjes uitgaven. Negen Personen waren in de Voorpoorte, aan den Bak, of by den opgang naar boven, verdeeld, om de Loodjes weder in te vorderen, eer zy de aanschouwers naar de plaatsen, waar zy behoorden, lieten doorgaan. Deze Loodjes, van stevig Bordpapier gemaakt, waren aan de eene zyde met den Byenkorf, het Blazoen van den Schouwburg bestempeld en aan de andere zyde door een der Regenten geteekend. In ieder saizoen werden zy van Verwe, en somtyds ook van gedaante veranderd.— Nog moeten wy hier aantekenen dat de Regenten, sederd eenige Jaren, den Tooneelspelers verlot gegeven hebben, om na het eindigen van ieder Saizoen, twee of drie stukken ten hunnen voordeele te vertoonen. Het geen hier van kwam werd onder hen, naar evenredigheid van elks gewoonlyk dag-geld, verdeeld, zonder egter in aanmerkinge te nemen, de penningen, welke aan sommigen, daarenboven, tot eene erkentenis waren toegelegd (*).

Na dat wy de Historie en de Bestiering van den Schouwburg kortelyk beschreven hebben, Het Gebouw van den Schouwburg beschreven. moeten wy ons met de beschouwing van het Gebouw zelf in het byzonder bezig houden. De Bouwkonstenaar NICOLAAS VAN KAMPEN had hier-

(* J. WAGENAAR, als bov. *bladz.* 404, enz.

hier aan, gelyk aan vele andere Gebouwen, zyn vernuft getoond, door in eene enge plaatse een zeer treffelyk gevaarte op te rigten, waarvan de Digter A. PELS met reden op de volgende wyze gezongen heeft (s).

En zeker, toen de kunst door zulke Schryvers wierdt
 In top geheven, en zo plegtiglyk gevierd;
 Was't wel behoorelyk, een nieuw Gebouw te sichten,
 Daar haare straalen verre, en helder mogten lichten;
 Gelyk men ook 't besluit met billyke yyer nam,
 Tot luister, tot vermaak en nut van Amsterdam;
 En aan Van Kampen, die de kroon te dier tyd spande
 Van alle ervaarene Bouwmeesters hier te lande,
 De zorg der Bouwkunst liet bevolen; die het werk,
 Schoon klein van omtrek, groot en wyd, gelyk een Kerk,
 Deê schynen; en 't gemak zo met de welstand paarde,
 Dat dit Gebouw, versierd met zulk een' pracht, en waarde,
 Gelyk zo braaf een' kunst, en groot een' Stad betaamt,
 Een meesterstuk verstrekte, en SCHOUWBURG wierdt
 genaamd,

De Lof van dezen voortreffelyken Bouwkundigen is ook door den Digter JOOST VAN VONDEL in het volgende Grasschrift vereeuwigd.

't Ont-

(s) Gebruik en Misbruik des Tooneels, *bladz*, 16 en 17.

De Tijd vertoont ons 't Lot des Schouwburgs, die gezeten
 Op 't punt van 't grootsch Gebouwen zwaarten ramp beweent
 't Wordt all' door 't vuur verteend de by weem vlicht verlegen
 Daar zigt geklag van 't Weesken en d'ouden Stok vereent
 Dit doerlyk ongeval doet de eedle Kunsten kyynen
 Men zie eerlang haar re. met luister weer verchynen!

WAARELIJK IS EEN SPEELTOEG
 DE WERELD IS EEN TOEGESPEELD
 HET TOEGESPEELD IS EEN WERELD
 HET TOEGESPEELD IS EEN WERELD
SCHOUWBURG.

La Comedie en pleurs et regrettant la perte.
 Sur les cendres couchée est offerte à nos yeux
 L'Orphelin le Vieillard jette un cri douloureux
 L'escaim d'abeilles fuit et la ruche est deserte.
 Les Beaux-Arts, abbatus, deplorent ce malheur
 Ah! puissent-ils bientot renaitre avec splendeur

Crajeschot, W. de delin.

J. & J. A. Crajeschot, Excudunt.

C. Bayens, fecit.

't Ontbreidelen der Jeugt, noch godloos voedsel van
 Vervloekte afgodery, en al wat zy verdichte,
 Maar sichtig tyd-verdryf was't oogmerk van dien man,
 Die tot een Oefenschool van deugt den Schouwburg
 sichte;

Der arme Weezen troost, der Ouden stok en staf;
 Soo schryft Pompejus niet, maar CAMPEN op zyn graf.

De groote Hardsteenen Poort, door welke Poorten.
 men in den Schouwburg trad, was van de
 Dorische Orde, boven dezelve stond in een
 Frontespies het woord SCHOUWBURG, en
 onder het zelve waren de twee volgende
 regels van VONDEL in gulden letteren uitge-
 houwen.

De wereld is een speeltooneel,
 Elk speelt zyn rol, en krygt zyn deel.

Noordwaards in deze Poort hadt men het Poortaal.
 Comptoir waar het geld voor den ingang ont-
 vangen, en de Loodjes uitgegeven werden.
 Boven dezelve stonden buitenwaards twee Lan-
 tarens, en binnenwaards de Borstbeelden van
 HERAKLIET en DEMOKRIET, waar onder,
 aan weerzyden van de deur, ook twee Lantarens
 geplaatst waren; welke borstbeelden in 't jaar
 1768. verplaatst zyn geworden boven den in-
 gang van de tweede poort. Vervolgens ging
 men, over eene vierkante Plaats, door eene

andere Poort in een ruim Poortaal, ter wederzyde van deze Poort waren mede twee Lantarens; zuidwaards was de wooning van den Kastelein, en een Vertrekje, waar de plaatfen besproken werden. De Wooning van den Kastelein bestond uit verscheidene goede, en welgeregelde Vertrekken. In het Poortaal voor dezelve hingen drie Gedigten: als een van VONDEL:

Geen kint den Schouwburgh lastig zy,
 Tabakspyp, bierkan, snoepery,
 Nogh geenerlei baldadigheid:
 Wie anders doet, word uitgeleit.

Een van JAN VOS:

De Godsdienst roept de ziel; het lyf de zorg voor't leven.
 Elk heeft haar eygen tyd: wee die hier tegen streven.
 Wie tyd in tyden vint, wort geen Toneel ontzeyt,
 Zoo leert men door het spel, noch deugd in ledighcyd.

En eindelyk nog een van VONDEL:

Tooneelspel quam in't licht tot leerzaam tytverdryf,
 Het wykt geen ander spel, noch koningklyke vonden.
 Het bootst de weereit na: het kittelt ziel en lyf:
 Het prikkeltze tot vreught, of slaet ons zoete wonden;
 Het toont, in klein begrip, al 's menschen ydelheit,
 Daar Demokryt om lacht, en Heraklyt om schreit.

Volgens geloofwaardige berigten heeft de
 vermaarde Tooneelspeler *Thomas van Maifem*,
 die

die in den Jare 1719. overleden is, dit Gedigt met zyne flinkehand, van welke alleen hy zich maar bedienen kon, konstiglyk gefchreven (1).

Men had aan de Zuidzyde van het Poortaal ook eenen ruimen opgang naar de *Kamer der Regenten*, welke in den Jare 1765. merkelyk verbeterd en vergroot geworden is. Dit Vertrek werd, nevens nog twee anderen boven het zelve, voorwaards naar de plaats toe, over welke het met drie ligten uitzag, uitgetimmerd. Rondsom was het met kasfen voorzien, en fraai beschooten of *gelambrifeerd*: en van boven koepelswyze bepleisterd. De Schoorsteenmantel was gantsch en al naar den hedendaagschen smaak opgebouwd en verfierd, by welke vernieuwing de bekende regels van

VONDEL:

Gelukkig is het Land,

Daer 't kint zyn moer verbrant.

die eertyds voor dezelve gestaan hebben, zyn weggeraakt. De afbeeldingen van Herakliet, Demokriet, Apollo, Mercurius, en andere oude Godheden, welke men van de Kamer *in Liefde bloeiende* overgehouden, en hier geplaatst had, zyn 'er ook eenen tyd lang niet

meer

(1) J. WAGENAAR, als boven, *bladz.* 400, enz.

meer te vinden geweest. De Vertrekken der beide verdiepingen, boven deze Kamer, waren ten gebruike van den Kastelein geschikt (u).

Schouw-
plaats.

Men ging uit het reeds gemelde Poortaal, regt uit en met trappen, naar de Schouwplaats. Ten Noorden was een trap naar de Loges, en naar de veertien-en-tien-stuivers Plaatsen; in het midden had men eenen doorgang naar den Bak, en ten Zuiden eene deur naar de Staanplaats. Doch na de vertimmering van het Jaar 1765. waren de deuren op eene andere wyze geschikt. Sederd dien tyd ging men door de Noordelykste Deur, naar den Bak, door de Zuidelykste naar de Staanplaats, en in het midden was de opgang naar de Loges en de twee overige *Zitplaatsen*: eene derzelven, ten Zuiden der Schouwplaats, op de hoogte der *Loges* zynde, werd de veertien-stuivers, en de bovenste Gallery, die boven de *Loges* en de gemelde plaats heen liep, de tien-stuivers-plaats genaamd. In deze plaatsen zyn egter meer dan eens merkelyke veranderingen gemaakt geworden. Wy hebben reeds gezegd, dat voor zyne Dooriugtige Hoogheid, toen Hoogst dezelfde in den Zomer des Jaars 1768. den Schouwborg met zyne tegenwoordigheid vereerde, eene

Voz-

(u) J. WAGENAAR, als hov. *bladz* 401.

Vorstelyke *Loge* op de Staanplaats werd opgericht, welkers toppunt zoo hoog kwam, dat men de vyf *Loges* regt over het Tooneel moest wegbreken, om dezelve volkomen te plaatsen. Men heeft haar geduurende den gantschen Zomer van het gemelde Jaar laten staan; en in de week, na dat zyne Hoogheid den Schouwburg bezogt had, is, schoon het Winterseizoen toen reeds geëindigd was, nog driemaal door de Nederduitsche Acteurs gespeeld geworden, op dat elk gelegenheid mogt hebben om die kostbaare *Loge* te bezigtigen. Het vertoonen eener Opera, dat mede in dien zelfden Zomer door de Vlaamsche troep geëindigde, onder het opzigt van *J. T. Neyts*, die den dertienden van Zomermaand voor het eerst op ons Tooneel verscheen, maakte het in het geheel niet noodig de *Loge* af te breken, dewyl de Staanplaats by die gelegenheid van geen gebruik altoos was. Toen men deze *Loge* weggenomen, en de gewoone *Loges* weder in haren vorigen stand gebragt had, werd de veertien stuivers-Plaats geheel tot *Loges* aangelegd, welke sederd dien tyd veertien in getal waren, en van de eene zyde van het Tooneel tot de andere, eene gantsche Verdieping uitmaakten. De tien-stuivers-Plaats was nog in haren ouden stand gebleven: doch

in den Jare 1769. is de gantsche Schouwplaats tot aan den tweeden Scherm op het Tooneel toe, afgebroken, en uit het fundament nieuw opgebouwd geworden, op de volgende wyze: in de balken der Verdiepingen werd eenige verandering gemaakt; waarna men onder dezelve drie verdiepingen maakte, als eene voor de *Loges*, eene voor de Twaalf-stuivers-Plaats, op dezelfde hoogte waarop voorheen de Tien-stuivers-Plaats geweest was, en eene voor de Zes-stuivers Plaats daar boven: de Bak werd met eenige banken vergroot; en de Staanplaats weggenomen. De deur naar de *Loges* werd in het Noorden van het Poortaal geplaatst, die naar den Bak in het midden, en die naar de Twaalf- en Zes stuivers Plaatsen in het Zuiden. Alle deze deuren waren dubbel; en de uitgang van de Twaalf- en Zes-stuivers-Plaatsen werd zoo gemaakt, dat de Aanschouwers, aan de Noordzyde der Schouwplaats, met trappen, tot onder het Tooneel, in den Kelder, en voorts regtuit in den Gang op de Prinsengragt uitkwamen. In den Jare 1771. heeft men weder eene zeer groote verandering in de sehikkinge van het Gebouw gemaakt. De bovenste Gallery, of Zes-stuivers-Plaats werd toen geheel weggenomen, en in haren vorigen stand gebragt. De Bak en Staanplaats hadden nu eene lengte van
Agt-

Agt-en-vyftig, en binnens Muurs eene breedte van Twee-en-zestig Voeten. Door een *Platfon* boven de Schouwplaats werd de Zoldering zeven voeten lager dan zy federd de laafte Ver-timmering geweest was. De uitgang van de Twaalf-ftuivers-Plaats werd ook op eene andere wyze gefchikt: door middel van een' trap, aan de Zuidzyde van de Schouwplaatfe, kwam men aan de zyde van den Bak uit in eenen Gang, welke, nadat men nog eenige trappen was afgegaan, voor onder het Tooneel doorliep in den Gang op de Prinfen-gragt. Dezelfde Uitgang was mede gefchikt voor die van de Staan-plaats, waar men aan de Zuidzyde eene deur gemaakt had, om dus den drang der meenigte, welke te voren door drie deuren van de ver-fchillende Plaatfen famenvloede, voor te komen, en den Aanfchouweren uit den Bak en de *Loges*, by het uitgaan van den Schouwburg, den weg ruim en gemaklyk te maken.

Het *Orchefre* voor de Muzikanten ftond voor het Tooneel, en was by de laafte verandering, zoo veel breder geworden, dat, daar het voorheen flegts het middelste gedeelte van het Tooneel, nu dezelfs gantsche breedte, befloeg.

Het Tooneel was in het Westen van het Gebouw geplaatst, en had eene lengte van Vier-en-zestig, ^{Het} ^{Tooneel.} eene breedte van Vyf-en-dertig, en eene hoogte, bo-

boven de grondvlakte van den Bak, van vyfvoeten en twee duimen. Op deszelfs voorgrond stonden aan iedere zyde twee sierlyke Korinthiſche Kolommen, die van agteren met Pilasters gedekt, en gefchikt waren ter onderſteuninge van eenen fraaijen boog, welke den gemelden Voorgrond overwelfde, en waarin vyf Kaarskroonen, op ieder van welken twaalf Kaarſen ontfteken werden, hingen. Deze Kroonen konden, door middel van een evenwigt, zeer gemaklyk opgehaald en nedergelaten worden, een daartoe vervaardigd werktuig maakte dat zy nedergelaten in eene regte lyn, doch opgetrokken zynde, naar de kromte van den boog in een cirkelstuk, hingen. Tuſſchen de Kolommen zag men de twee Beelden van MELPOMENE en THALIA; het eerſte, dat inzonderheid in fraaiheid uitmuntte, ten Zuiden, en het laaſte ten Noorden. Alles was zeer konſtig van hout gemaakt; doch de Kolommen, en derzelver Pilasters, de Kroonlyſt, de Boogen, en de Voetſtukken der Beelden waren als ſterk gevlakt rood Marmer, en de Bazementen, Kapiteelen en Beelden als wit Marmer, geſchilderd. Boven den boog was voor dezen een Balustrade, doch met het veranderen der Plaatsen, en het verhoogen en verlagen van het *Plaiſon*, had men dezelve weggenomen, en vlak gemaakt. Agter den boog

en

en de Kolommen hing een Gordyn, waardoor het Tooneel kon geopend of gesloten worden, naar dat de omstandigheden zulks vereischttten. Het zelve was beschilderd met het blazoen der vereenigde Oude Kamer, en Nederduitsche Academie, zynde een Byenkorf, omvlogten met eenen bloeienden Egelantier, en met de zinnebeeldige teekens van den Koophandel en de Zeevaart. Boven den Byenkorf stond het woord YVER in vergulde Letteren, en onder denzelven waren de twee volgende regels van VONDEL geplaatst:

De Byen storten hier het eêlste dat ze lezen,
Om d'ouden Stok te voên, en d'ouderlooze Weezen.

Het Tooneel zelf was versierd met veelere soorten van Zy- en Schutschermen, die meest allen, naar de regels der Doorzigtkunde, zoo fraai en konstig beschilderd waren, dat het Amsterdamsche Tooneel geoordeeld werd, ten dezen aanzien, de beste Schouwtooneelen van Europa te overtreffen. De vier voorste Zyschermen ter wederzyden stonden schuin, in ongelijke hoeken, en de drie agtersten regt. Zy konden allen zeer gemaklyk bewogen worden: dewyl ieder Zyscherm op twee rollen liep, en voor de twee eerste Schermen, ter wederzyden, als de zwaarsten, koperen groeven, *Galeijen* genaamd, uitgehoold waren, daar de vyf agtersten alleenlyk tuschen latten op rollen be-

weegbaar waren. Altyd stond 'er een goed aantal van dezelve agter elkanderen, om in weinig tyds het gantsche Tooneel van gedaante te doen veranderen. Dit ging voor deezen zelfs zoo schielyk toe, dat, eer de uitgang op de Prinsengragt gemaakt was, agt Schermen te gelyk door twee menschen konden veranderd worden; doch het werktuig, waardoor zulks geschiedde, is, met het maken van dien uitgang, weggenomen. — De Voorgond van het Tooneel werd verligt door eene ry blikken Bakken met Kaarsmeer gevuld, in ieder van welken vier of vyf Pitten brandden; welke ook konden verduisterd worden, wanneer men het ligt, het welk agter eene schuinsche plank stond, in de Kelder liet zakken. De voorste Schermen, die zes-en-twintig Voeten hoog, en twaalf breed waren, werden verligt door zoogenaamde Smeerkokers, bestaande in agt blikken Bakken, die anderhalven voet boven elkanderen waren. In iederen van deze Bakken had men andere kleiner Bakjes geplaatst, welke des morgens, wanneer 'er des avonds gespeeld zoude worden, met Kaarsmeer en met katoenen Pitjes, die in blikken Pypjes overeinde stonden, gevuld werden. In iederen Bak waren ook vier Pitten, en men bediende zich van dezelve om de eerste Schermen sterker te verligten dan

Wyze,
waar op het
Tooneel
verligt
werd.

dan de anderen, die in het verschiet weken, en alleenlyk door Kaarsen, in daartoe gemaakte Draaikokers geplaatst, verligt werden. Wanneer men den nagt moest vertoonen, kon alles verduisterd worden, door eene met blik beflaggen Schuif voor de Kokers te laten vallen, en de andere Kaarsen, met derzelver Kokers, het agterste voor te doen draaijen, waar door men gelegenheid had om het gantsche Tooneel in weinig tyds donkeren weder ligt te maken.

De Schuttschermen of Gezigteinders van het Tooneel, de Lugtdoeken, welke ook den naam van Friezen hadden, en aan het Gewelf van boven waren, hingen allen in Evenwigten, welke omtrent veertien of vyftien duizend ponden Gewigts haalden; waarby nog tusfchen de twee en drieduizend ponden voor de Vliegwerken en Zinkluiken moeten gevoegd worden.

De voornaamfte verschillende Tooneelen, welke door den Heere WAGENAAR in het byzonder beschreven zyn (p), waren de tien volgende: de Oude Hofgaandery, de twee Nieuwe Hofzalen, de Italiaansche Straat, het Bosch, het Zonnehof, de Tuin, de Burgerlyke of Gemeene Buurt, de Ouderwetfche of Burgerlyke Kamer en de Hedendaagfche Kamer. Door verscheidene Schuttschermen kon men deze Tooneelen,

(p) Als bov. *blad.* 402, enz.

neelen, naar welgevallen, langer of korter maken. De Oude Hofgaandery kon ook tot een Vorstelyk Slaapvertrek gemaakt worden. Nog was 'er een Troon, geschikt om in deze, en een andere om in de nieuwe Hofzaal, door *Cornelis Troost* geschilderd, geplaatst te worden. Men kon de laatst gemelde Zaal mede gebruiken om eene zwierige hedendaagfche Kamer te vertoonen, door dezelve, by den derden Scherm, door een' Schutdoek, waar op een fraaye Schoorsteen geschilderd was, af te fluiten; en wanneer men de Zyschermen met groen geschilderde Paneelen behing, nam men de Schoorsteen weg, en zettede in deszelfs plaats een dubbelde deur, waardoor dit zelve tooneel een stemmige kamer verbeeldde. Eindelyk had men eene Poëtische Hel, eene Kapel, die met weinige veranderinge tot eenen Kerker gemaakt werd, en meer andere Schermen, die nu en dan gebruikt werden, doch van te weinig belang, om hier in het byzonder beschreven te worden.

Konst-
werktuigen
voor het
Tooneel.

De Schouwburg was ook ryklyk voorzien van Konstwerktuigen, die tot het uitvoeren van sommige Tooneelstukken noodig waren. In den Vloer van het Tooneel had men een groot en zes kleine *Zinkluiken*, door welken men Personen, Tafels, en allerlei andere dingen, kon doen opkomen of nederdaalen. Vervolgens

wa-

waren 'er twee *Wolken*, eene groote en eene kleine, die door middel van Evenwigten en een Kaapstang nedergetaten, en weder opgehaald konden worden, en zich zeer natuurlyk openden en sloten Zy waren ongemeen fraai beschilderd, en dienden om Goden, Engelen of andere Personaadjen, van boven naar beneden, of van beneden naar boven te voeren. Daarenboven werden 'er verscheidenerleie soorten van *Vliegwerken* gevonden, om Personen, Gedrochten, Wagens en andere dingen, over het Tooneel, en opwaards en nederwaards, te doen beweegen. — De *Zee*, was zeer konstig gemaakt, en vertoonde zich, op eenigen afstand, als met zagtelyk bruischende golven af- en aanvloeyende. De Evenwigten der Kroonen (om thans anderen toefstel en werktuigen, welke te menigvuldig en te vercheiden waren, om ze in het byzonder op te halen, met stilzwygen voorby te gaan.) De Evenwigten der Kroonen, en die van het Gordyn, hingen aan de Zuidzyde, en de andere, der Lugt- en Schutschermen aan de Noord- en Zuidzyde, allen in daartoe geschikte Kokers.

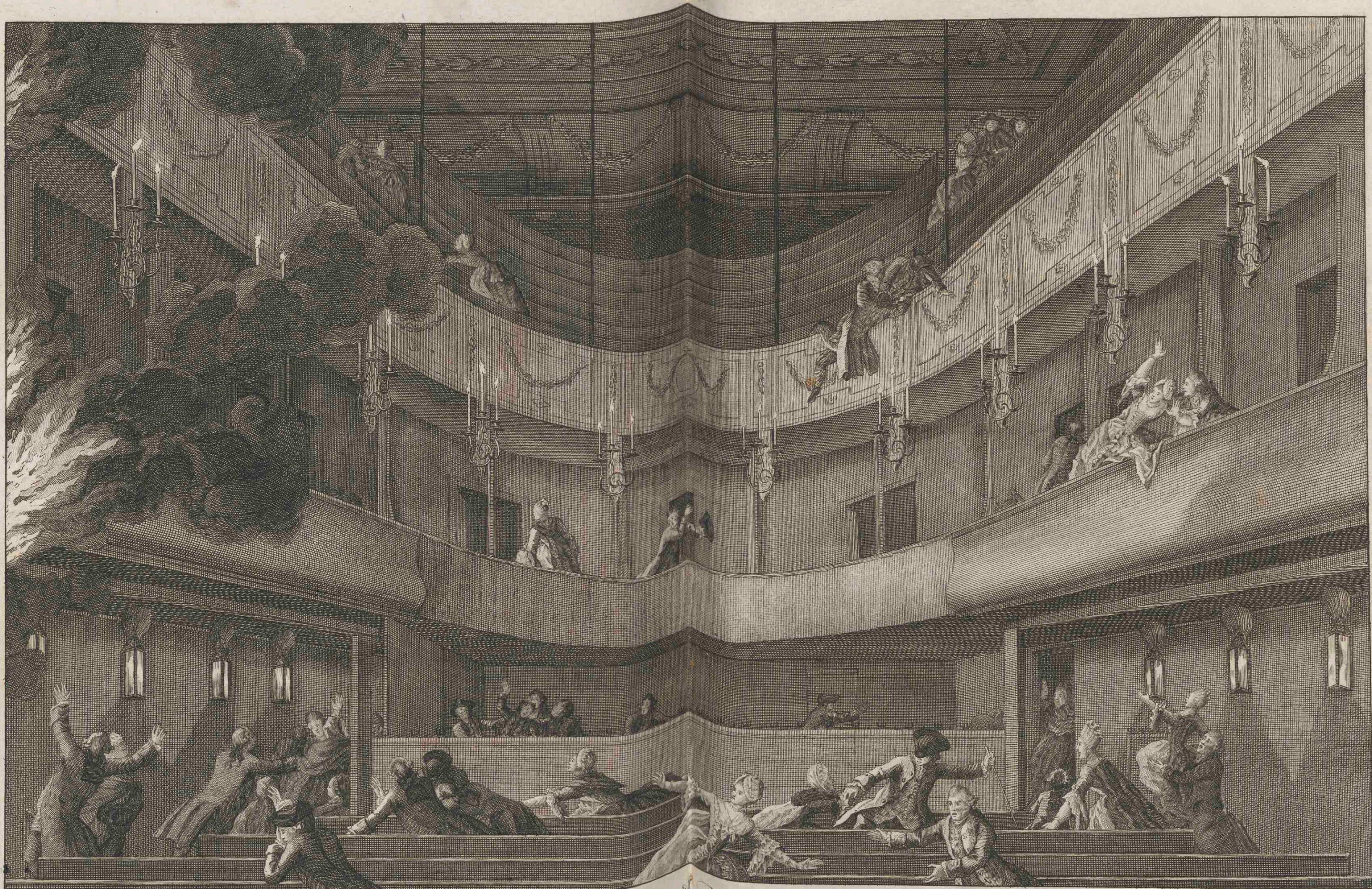
Eindelyk, heeft het Amsterdamsche Tooneel niet weinig in pragtige en kostbare Klederen uitgemaakt. Welke Standen, Land-aart, Zeden en Gebruiken men ook had uit te beelden, nimmer ontbrak het aan daar

toe gepaste gewaden; en federd vele Jaren zyn door de Regenten geene kosten gespaard geworden, om, ten dezen opzigte, aan den eisch der byzondere Tooneelspelen te voldoen.

Zolders
en Vertrek-
ken boven,
agter, en
ter weder-
zyden van
de Schouw-
plaats en
het Tooneel.

Boven de Schouwplaats was een groote Zolder, die tot een Schilderplaats, en tot berging der Tooneelen, waarvan men zich niet dagelyks bediende, gebruikt werd. Op denzelfven was aan de Noord oost-zyde een Vertrek afgeschoten, waar de Kastelein JAN PUNT zyne Schilderkamer hield, en ook zyn Kabinet van Schilderyen, Teekeningen en Prenten geplaatst had. Boven dezen Zolder was nog eene Vliering tot berging van verscheidene Tooneelsraden. — Ter zyden van, agter en boven het Tooneel waren eenige Vertrekken, tot gebruik der Tooneelspelers, en tot bewaring der Klederen. Eene ruime Bergplaats, het *Pakhuis* genaamd, ten Noorden van het Tooneel, werd ook gedeeltelyk gebruikt tot eene Timmerloots. In dit Pakhuis stond eene Pomp, en onder hetzelfde was een Kelder, die by het huis, daar agter staande, en op de Prinsengragt uitkomende, door de Regenten van den Schouwburg verhuurd werd. Ten Westen en ten Zuiden, agter en bezyden het Tooneel, was een goed aantal van Kleedkamertjes gebouwd, waar de Spelers en Speelfters, zich kleedden.

De

Afbeelding van de Schouwplaats, geouwend den Brand van den Schouwborg te Amsterdam; den 11^{den} May, 1772.

*ô Schouwplaats, daar men 't nut zich met vermaak zag paaren,
 Waar 't oog, het oor, het hart wierd door de Kunst verheerd!
 Thans zyt gy een spelonk vol angst en doodsgeraaren:
 Gelukkig die de vlam ontkomt die u verteert!*
 R.

J. Craijens Schot, Excudit.

Vue de la Salle du Spectacle d'Amsterdam, pendant l'Incendie; le 11e May, 1772.

*ô Salle, qui longtems fus un lieu d'allegresse,
 Où l'Art touchoit le coeur & l'oreille & les yeux!
 Se voila transformée en antre de detresse:
 Heureux qui peut te fuir en ton defastre affreux!*
 R.

C. Rogerie, sculpt.

De Dansers en Danseressen kleeften zich boven, waar, aan de Zuidzyde twee ingestokene Vertrekken tot dat einde gemaakt waren, onder welken de Kagchel of het Vertrek was, waar men, ten gebruike der Tooneellisten, Vuur stookte. Boven deze Kamers liep een Zolder, die den Kastelein tot een' Mangel Zolder, en IZAAK DUIM tot eene bergplaats zyner Tooneelspelen diende. Boven het Tooneel was eindelijk het rinkelwerk der blokken en katrollen, en boven het zelve had men nog een Zolder, waar verscheidene sieraden, en andere noodwendigheden, die in zeer vele Tooneelstukken te pas kwamen, bewaard werden.

Wy oordeelden zulk eene uitvoerige beschry-
 ving van den Schouwburg, van het Tooneel,
 en van den toetsel, daartoe behoorende, noodig, om het begin en den voortgang van het beklaglyk ongeval, waardoor dit pragtig Gebouw, met alle deszelfs kostbare sieraden, binnen weinige oogenblikken een Puinhoop geworden is, op eene klare en voor elk, verstaanbare wyze voor te stellen. Schoon in Amsterdam, sedert het eene Stad geweest is, dikwils geweldige branden ontstaan zyn, heeft egter geen derzelven, dien van den Schouwburg in hevigheid en schielykheid van voortgang,

Overgang
 tot den
 brand des
 Schouw-
 burgs.

gang, geëvenaard. Wy zouden te langwylig worden, en niets ter bereikinge van ons voorname oogmerk, toebrengen, indien wy hier alle de branden, welke van tyd tot tyd in deze Stad gewoed hebben, wilden optellen. Velen derzelven kan men by COMMELYN en WAGENAAR, in de *Beschryvingen van Amsterdam*, vinden aangeteekend. Hoe ligt een Tooneel gevaar loopt om schieelyk door de Vlammen vernield te worden, welk eene akelige vertooning het ontbranden van drooge Schermen, van velerleiën toefstel die ligtelyk Vuur vat, en van een Gebouw, waarin veel togt plaats heeft, veroorzaakt, had men, eenige Jaren geleden, toen de Fransche Comedie, op den Overtoomschen Weg, tot den grond toe afbrandde, gezien, en men zag het op nieuw in het droevige ongeluk, waarvan wy thans een weinig byzonderer spreken zullen.

Op den zevenden van Bloeiimaand dezes Jaars 1772. hadden de Acteurs van den Nederduitschen Schouwburg, volgens Jaarlyksche gewoonte, het Winter-saizoen besloten, en op dien dag het Blyspel, *den getrouwden Filosooph* genaamd, en na het zelve *Henrik en Pernille*, mede een Blyspel, vertoond. Met verlof van de Regenten zouden de Vlaamsche Operisten, onder het opzigt van

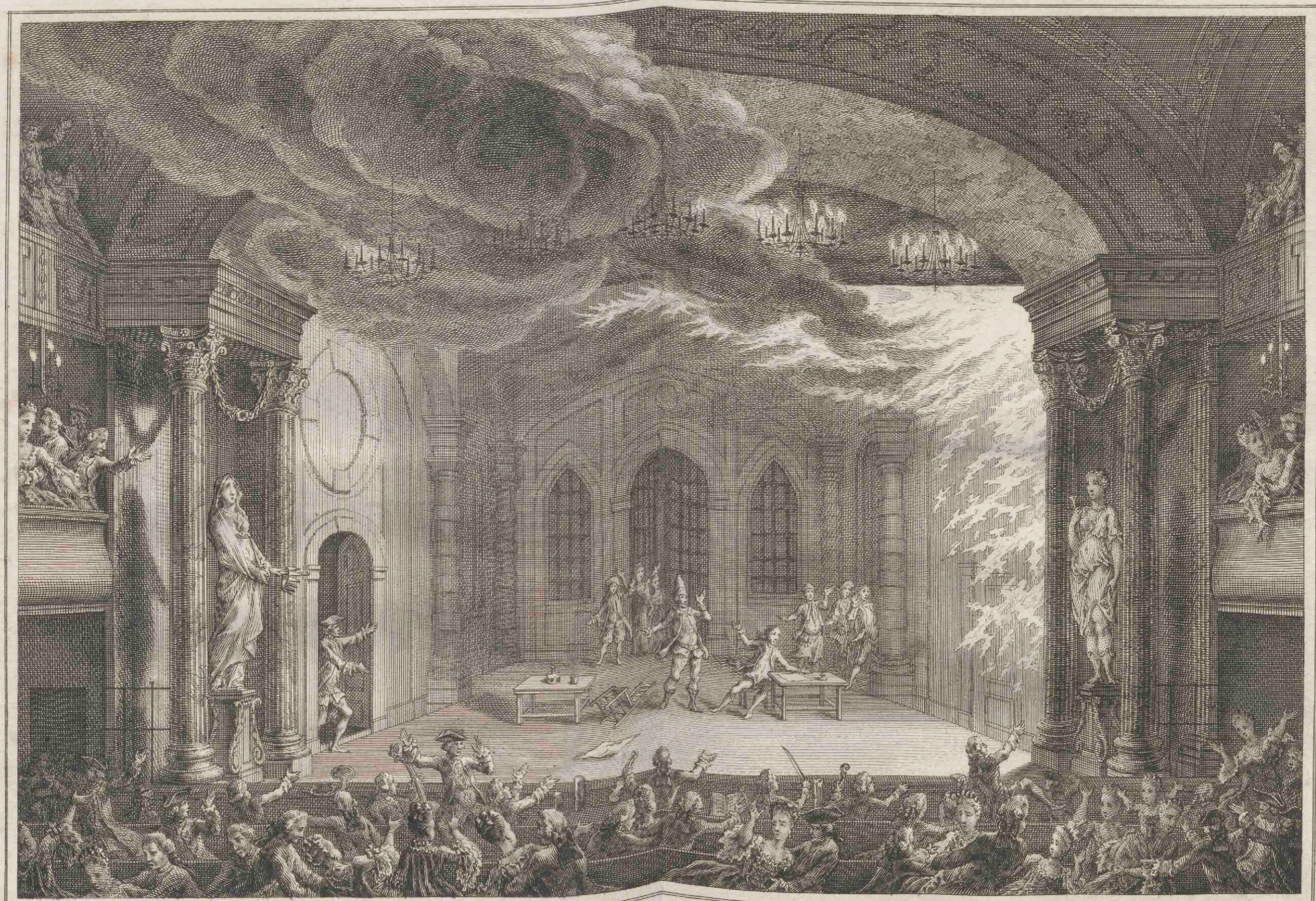
J. T. NEYTS, gedurende den Zomer, hunne Operaas op het Amsterdamsche Tooneel ver-
 toonen. Hiermede hadden zy reeds eenen aan-
 vang gemaakt op Zaterdag den negenden van
 Bloeimaand, met het spelen van de twee *Gieri-*
gaarts en van *Annette en Lubin*. Op den vol-
 genden Speeldag, zynde Maandag, den elfden
 der gemelde maand, speelden zy de *kwalyk be-*
waerde Dochter, Opera Bouffon in een Deel; en
 na de uitvoering van dat Stuk volgde de *Defier-*
teur, Opera in drie Deelen. In het eerste ge-
 deelte verbeeldde het Tooneel een Bosch en Berg;
 in het tweede was het eene Gevangenis, gemaakt
 van de Schermen, die in *Gysbrecht van Amstel*
 tot de Kapel gebruikt werden, alleenlyk met
 dit onderscheid, dat de Schutdoeken, de yzeren
 Tralien en de deur der Gevangenisfe vertoon-
 den, zoo als dezelve geheel gebruikt werden in
Konradyn en *Don Louis de Vargas* — Om eene
 Gevangenis in haren waren aart af te beelden,
 was het noodzakelyk het Tooneel duister te
 maken, het geen geschieden moest, door de
 schuiven voor de Smeerkokers te laten vallen,
 en de Kaarsfen met hunne kokers om te draaijen.
 Dit Tooneel nu moest in dien zelfden staat bly ven
 tot over de helft van het derde Deel, wanneer
 het weder verligt, en veranderd moest worden,
 om een Straat, met een Bosch en een Berg in het

De Vlaam-
 sche Ope-
 risten spelen
 op den
 Schouw-
 burg.

verschiet, te verbeelden. Na dat de gemelde schuiven eenen geruimen tyd gesloten geweest waren, vonden de Spelers en Werkluiden dat 'er een ongewoone damp of stank, op het Tooneel was, die hun op de borst sloeg. Deze gewaarwording gaf aanleiding dat men over het smeer der Lampions begon te spreken, en vermoedde dat het zelve van eene slegter soort was dan men gemeenlyk gebruikte. Doch de Directeur van den Vlaamschen troep NEYTS, verzekerde dat aan het smeer zekerlyk niets kon haperen, dewyl het door den vasten Leverancier van den Schouwburg geleverd was, en een van deszelfs bedienden de bakken, des morgens, daarmede gevuld had. Eenigen der Aanschouweren merkten ook dat het in de Schouwplaatse zeer benaauwd werd; doch schreven zulks aan onderscheidene oorzaken toe, zonder toen nog om de ware oorzaak te denken.

Eerste
ontdekking
van brand.

Maar in het vyfde Tooneel des derden Deels, even na half negen uren, wanneer men op het punt stond van het Tooneel te veranderen, werd 'er eene kleine Vlam ontdekt, die uit den Smeerkoker agter het beeld van Thalia te voorschyn kwam. Zoo ras als men de Vlam bespeurde, heeft de Tooneelspeler MOST, den Aanschouweren toegeroepen dat zy zich maar stil moesten houden, want dat alles wel zoude gered worden, en daarna werd

P. Fokke, delin. et fecit.

J. Warrars & J. den Hertog, Excud.

AFBEELDING der eerst uitflaande Vlamme in den AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, op Maandag den 11 May 1772. des Avonds even over half negen Uuren.

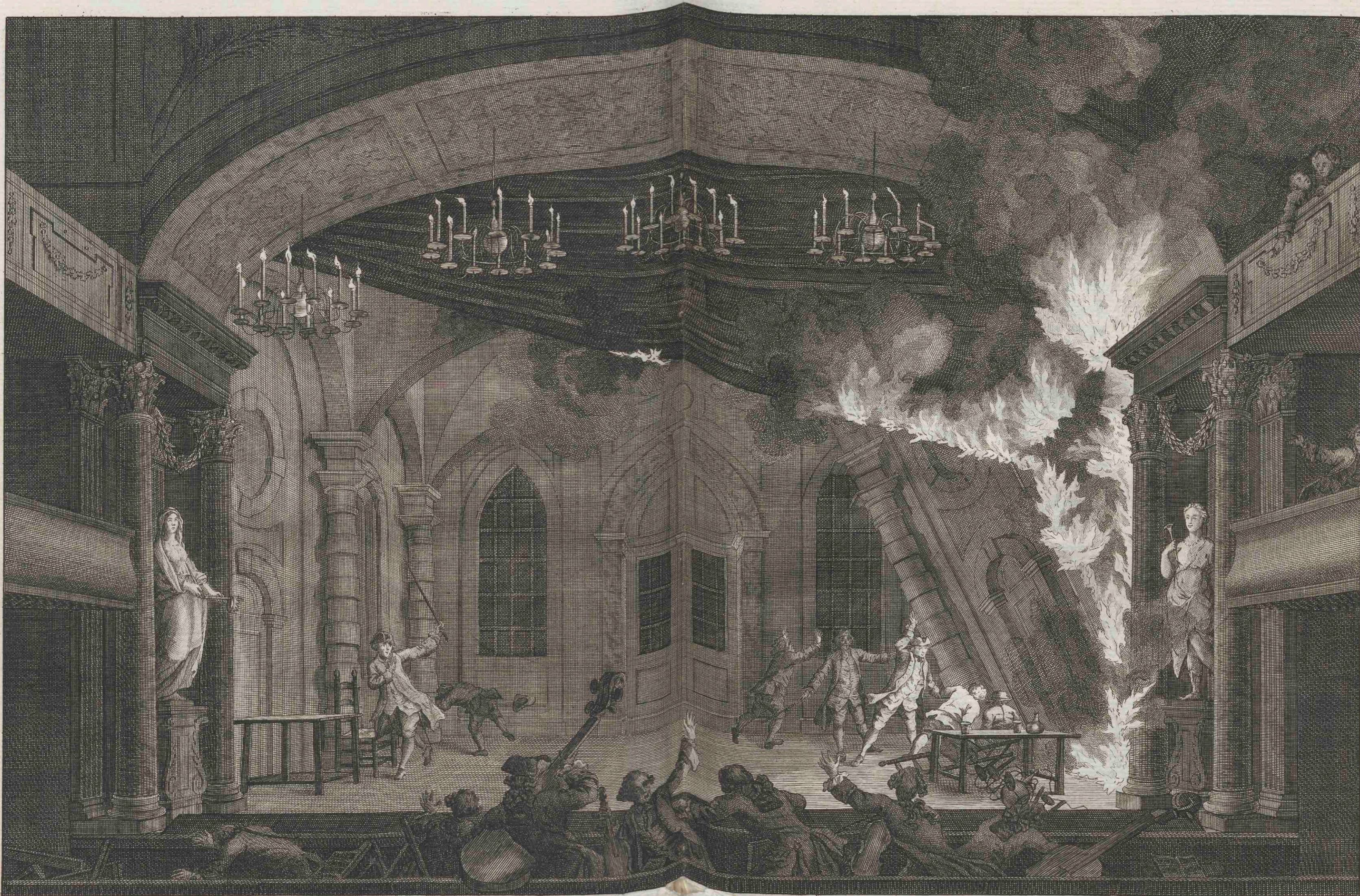
werd het zelve door den Directeur RAUWS nog eens herhaald. Zonder tydverzuim haalde een der Werklieden een Bakje met water uit de Pomp, die in het Pakhuis naast het Tooneel was, en goot hetzelfde, na dat men de Schuif een weinig opgetrokken had, in de Vlamme uit, om (ware het mogelyk) die te blusschen; doch toen het water in liet sneer kwam en de lugt in de koker, vloog de vlam met een vry sterk gedruis naar boven tegen de onderste zoldering, die boven den boog lag; en tevens meer ter zyde over het Tooneel voort, gelyk uit de nevens staande Plaat, waarin men het eerste uitgaan der vlamme neer afgebeeld, duidelyk te zien is. — Zeer gevoeglyk kunnen wy, onzes oordeels, aan het volgende Vaarsje, ons als toepasfelyk voor de gemelde afbeelding, toegezonden, hier plaats geven.

Hier heeft de Kunst in prent verbazende afgebeeld
 Hoe 't woedend vuur ontvlamt, met vreesfelyk vermogen,
 Daar 's Amstels Schouwtooneel in brand vliegt voor elks
 oogen,

En 't spelende vermaak, een bittre droefheid teelt.
 Hoe dreunt de schoone BURGT van zuchten en van
 klagten!

Waarheen men 't oog ook wende, is niets dan angst
 en schrik,

Afgryfelyk Treurspel! Ach! rampzalig oogenblik!
 De Aanschouwer beeft, als of de dood hem stond te
 wachten.

L. Barbiers, ad vivum del.

C. Reppe, sculpit.

Afbeelding van den Brand op't Tooneel in
den Schouwburg te Amsterdam; den 11^{den} May, 1772.

De vlam barst uit: elk roelt door schrik zich overheeren:
Hoe schielijk kan't vermaak in jammerklagt verkeeren!
R. T. Crajenscht, Excudit.

Representation de l'Incendie du Theatre de
La Comedie à Amsterdam; le 11 May, 1772.

La flamme eclate: on fuit; d'effroi le sang se glace:
Qu'en un moment souvent la joye aux pleurs fait place!
R.

Het vuur loopt middlerwyle al voort naar allen kant.
Reeds schynt een Etna zelf een' gloënden stroom te
braaken.

Men ziet dien van 't tooneel door 't dak des Schouw-
burgs blaaken.

Nu zoekt vast ieder 't lyf te bergen uit den brand.
Maar ach ! hier zyn ook , tot vermeerdering der rampen ,

Al te ongelukkigen ; zy vinden hier hunn' dood.

Hy , die zyn' vriend nog zoekt te redden uit den nood ,
Wordt nevens hem verplet , of stikt door rook en dampen.

Wiens hart ontroert niet op het zien van dit tafreel ,
Ach ! had verbaasdheid hier den ramp niet doen ver-
zwaaren ;

Veelligt had ieder nog zyn leven kunnen spaaren ;

Doch schuiven wy 't gordyn liefst voor dit treur-
tooneel.

M. D. B.

Schielyke
voortgang
van den
brand.

De Vlam nam vervolgens zeer schielyk de
overhand , floeg boven door de Zoldering heen ,
en vatte beneden in den eersten Scherm , die om-
ver gehaald en op het Tooneel gesmeten werd.
Dit geschiedde egter niet met genoegzamen
spoed , of de brand was reeds tot de boven-
ste Schermen en de Friezen overgeslagen , zoo
dat het gantsche Tooneel binnen weinige oog-
blikken in ligte Vlam stond. De dikke en sa-
mangepakte damp zette zich wel haast naar alle
kanten uit , waardoor het gantsche Gebouw als
met eene Wolke overtogen werd. De Vlam
floeg

floeg ook yllings voort, en vatte in de touwen, aan welken de Kroonen hingen, die, van het Noorden af, een voor een brandende naar beneden vielen, en het eerste Vuur in den Bak bragten. Onmiddelyk daarna viel het Gordyn aan dezelfde zyde neder, en werd dus niet (gelyk eenigen in hunne berigten verkeerdelyk hebben opgegeven) neérgelaten, om den brand voor de Aanschouweren te verbergen. Het Vuur nam hand over hand naar voren en boven de Schouwplaats toe, en wel met zulk eenen ongelooflyken spoed, dat de Vlam, in minder dan tien minuten tyds, aan de Noordzyde van het Dak, uitfloeg, en dat het gantsche Gebouw reeds ten negen uren van voren tot agteren in fellen brand stond.

Hoe zeer de aanwezenden, ter voorkominge van jammerlyke gevolgen, wilden yveren, was alles vrugteloos. Elk zag nu de noodzaaklykheid om, ter behoudenisfe van zyn leven, de vlugt te nemen. Op het brandende Tooneel langer te blyven was ten uiterften gevaarlyk. De Evenwigten kwamen, het een na het ander, met een donderend geluid, naar beneden, en alles viel met geweld in stukken van boven. In dit oogfchynelyk gevaar om verplet te worden, of met het gantsche gevaarte in te storten, bleven egter eenigen nog poogingen aanwenden

Vrugtelooze poogingen om den brand te ftuiten.

om de woede van het Vuur te stuiten, of anderen (ware het mogelyk) te redden. De Directeur Generaal der Stads Gebouwen RAUWS, de Tooneelmeester BRINKMAN, de Machinist TEFFERS, en de twee vaste Timmerliiden, waagden zich nog op het Tooneel, en verzuimden niets, waarvan zy meenden eenige nuttigheid te mogen verwagten. Doch de twee laatstgemelden, eindelyk, indien zy langer ver-toefden, eenen gewissen dood voor oogen ziende, raadden hunne medgezellen, op het ernstigst, om met hun naar een veilig heenkomen om te zien, en namen, toen zy zagen niets met hunne raadgevingen te kunnen winnen, en tevens bespeurden dat alle moeite, welke men verder mogt aanwenden, niets baten zoude, met hun beiden de vlugt. Gelukkiglyk ont-kwamen zy den nood, door aan het einde van het Tooneel, uit een raam in den Gang, die op de Prinsengragt uitliep, te springen; maar de drie overige gingen voort met yveren voor het belang van anderen, en hebben, met deze poogingen bezig, hun leven gelaten. Niets dan enkele gisfingen kan wegens de wyze, waarop zy omgekomen zyn, worden bygebracht; en het eenigsten dat men, ten hunnen aanzien, met zekerheid zeggen kan is, dat zy alle drie, by het opruimen, in of
na-

naby de plaats, waar het Tooneel gestaan heeft, dood gevonden zyn.

In de Schouwplaatse zelve was het zeer el-
lendig gesteld. Zy was op dien noodlottigen ^{Gesteld-}
Maandag vol aanzienlyke lieden. Op de twaalf- ^{heid van}
stuivers-plaats waren de minste, doch in den ^{zaken in de}
Bak en de *Loges* bevonden zich zeer vele Aan- ^{Schouw-}
schouwers. Zoo ras als men de Vlam zag uit- ^{plaatse.}
slaan, was ieder ten uitersten ontsteld. Schrik
en verbaasdheid baarden eene allerbeklaaglykste
wanorde. De meesten waren reeds van hunne
plaatfen gevloten. Op het vallen van het Gor-
dyn ylden zy sterker naar de deuren. De schie-
lyke voortgang van den geweldigen brand, de
drift om het gevaar te ontvlieden, de ongerust-
heid van Egtgenooten, Ouders, Kinderen,
Vrienden en Bloedverwanten voor elkanderen,
liepen hier te samen, om eene verwarring te
veroorzaken, die den nood grooter maakte, in
plaatse van denzelven te verminderen. De deuren
van den Bak, en de *Loges* sloegen (wat velen hier
ook van gezegd hebben) niet naar binnen, maar
naar buiten open. Zy waren ook geenszins ge-
floten, en al hadde zulks plaats gehad, zoude
men ze gemaklyk van zich hebben kunnen af-
ftoten: daarenboven heeft men ze gantsch te
onregt zoo naauw beschreven, dat 'er niet meer
dan twee menschen te gelyk door konden. Zy

wa-

waren dubbel, in het midden van elkanderen staande, en hadden, wanneer zy aan wecrzyde opengezet werden, eene wydte van vyf voeten. Maar de ontsteltenis was zoo algemeen en groot dat de uitgang 'er merkelyk, door belemmerd werd. Ligtelyk kan men zich verbeelden, dat de angst en verbaasdheid, elk poogingen deden aanwenden om met allen mogelyken spoed buiten te komen, vooral wanneer men in aanmerkinge neemt, dat de Vlam reeds ver in de Schouwplaats was doorgedrongen, welke ook met zoo veel rooks en damps vervuld was, dat de adembaling moeijelyk begon te vallen. Sommigen vielen in slaauwte, anderen raakten door het sterk gedrang onder de voet, en eenigen uit de *Loges* namen hunne toevlugt tot de Kamer der Regenten. De sterke begeerte om het gevaar schieelyk te ontwyken, was oorzaak dat de een den anderen in het wyken tegen hield, en dat de vlugt veel langzamer toeging dan zy, indien 'er eenige bezadigdheid had plaats gehad, zoude toegegaan zyn. — Op de twaalf stuivers plaats, die de hoogste, en dus het dichtst by den brand, en den samengeperften rook was, heerschten geene mindere ontsteltenis en wanorde. De deur, welke in het Poortaal uitliep, was gesloten; doch dezelve werd spoedig door iemand, van de gemelde plaats

plaats komende, open gefloten. Door de deur aan de Prinsengragt, die mede geopend was, zyn ook, verscheidene menschen ontkomen. Eenigen floegen, door verbaastheid, hier eenen verkeerden weg in, en liepen in plaats van vooronder het Tooneel door te gaan, schuinsch onder 't zelve tuschen de gewigten der Zinkluiken heen, waar zy egter een raam vonden, het welk in den Gang op de Prinsengragt uitzag; zoo dat zy door het zelve in stukken te slaan, zich eenen weg ter uitkomst baanden. De Ladder, waarvan men zich gewoonlyk bediende om de Lantarens buiten den Schouwburg te ontfeken, werd tegen eenen muur, op het Binnenplaatsje van den Kastelein uitkomende, gezet, waarlangs velen van de twaalf stuivers plaats afklommen, en dus gered werden. Dewyl men, by het spelen eener Opera, van de Staanplaats in het geheel geen gebruik maakte, was de deur in het middelschot, door welke men van buiten op die Plaats kwam, gesloten; en men kon 'er alleenlyk uit den Bak door een klein deurtje op komen. Doch deze doorgang, die gemaakt was voor de Aanschouweren, welke in plaats van te zitten, verkiezen mogten zich in de ruimte, en op de been te begeven, veroorzaakte, dat velen, in het midden der al-

gemeene verwarring, zich door denzelfden wilden redden, maar de deur naar den voorsten uitgang gefloten vindende, moesten zy terug keeren, en zich op nieuw in het gedrang wagen, of daar den dood afwagten, gelyk men, by het opruimen, ook eenige lyken op de Staanplaats gevonden heeft; egter was het deurtje van gemelde plaats, in den Gang, nevens den Bak uitkomende, opengeftoten, waar door nog eenige Lieden zig gered hebben. — De meenigte, van alle de Plaatsen afkomende, drong in het Poortaal van den Kastelein zoo sterk op elkanderen aan, dat de uitgang daar mede ten uiterften bezwaarlyk werd. Daarenboven wilde het ongeluk dat eene en daar na beiden de halve deuren door het gedrang toe raakten, waar door vele vlugtenden in hunnen voortgang gefluit werden. Eenigen floegen het raam aan de Noordzyde in flukken, en vonden door die opening een middel ter ont-kominge. Door de vermindering van het gedrang raakte ook de gemelde deur eindlyk weder open, en gaf den luiden die zich voor dezelve bevonden lugt, daar velen hunner, indien de meenigte van menschen in deze plaats, welke geheel met rook, vervuld was, langer op malkander gepropt en gedrongen geweest ware, zekerlyk in onmagt zouden gevallen zyn.

De

De twee Werkluiden, van welken wy reeds ^{Getrouw-} gesproken hebben, van het Tooneel ^{heid van} gevlugt ^{twee Werk-} zynde, waren buiten den Schouwburg om, ^{luiden, in} naar voren gelopen, en in denzelfen gedrongen, ^{het redden} om zoo velen der verlegenen, als zy nog ^{van eenige} redden konden, aan het gevaar te onttrekken. ^{menichen.} Zy hielpen inderdaad eenigen, die door het gedrang, door de ontfeitenisse, of door de benaauwdheid, welke de rook veroorzaakte, gevallen waren, weder op de been, en bragten hen in veiligheid buiten de Schouwplaats. Onder dezen bevond zich een oud Regent, die op de plaats zoude hebben moeten bezwyken, indien een hunner hem niet opgenomen, en aan het huis van den Wel Edelen Gestrengen Heere J. HOPE, Schepen en Raad, naast den Schouwburg woonende, gebragt had. De trouwhartige Arbeidsman ging vervolgens met eene Kaarse in den Bak, om te zien hoe het daar gesteld ware: doch dewyl zyne Kaars door den sterken rook, die hem ook de oogen verblindde, niet brandende blyven kon, vond hy het best zich van eene lantaren te voorzien, met welke hy weder naar binnen spoedde; maar het licht in dezelve ging mede uit, en hy bleef nu zoo lang in de Schouwplaats, tot dat hy verscheidene malen geroepen had: „ zyn hier ook

„nog menschen? ik zal u helpen”. Op dit geroep geen antwoord krygende, stak hy het licht in zyne lantaarn anderwerf op, hield zyne muts boven dezelve, en trad ten derden maale de plaats in. Doch welhaast vond hy zich genoodzaakt de vlugt te nemen, omdat alles van boven tot beneden in volle vlam stond, en elk oogenblik dreigde in te storten, gelyk ook kort daarna gebeurde; zoodat dit kostelyk Gebouw in minder dan twee uren tyds, nadat men den brand eerst ontdekt had, in de asche gelegd werd. Behalven hen, die door den rook bedwelmd zynde, by het instorten verplet, of in de Vlammen omgekomen zyn, is, in het ontvlugten der Aanschouweren, een man, die in het gedrang onder de voet geraakt was, en wanneer men hem te huis gebragt had, nog adergelaten zynde, overleden.

Toestand
van zaken
buiten den
Schouw-
burg.

Allerakeligst zag het 'er ook, buiten den Schouwburg uit. De vlam, die (gelyk wy gezegd hebben) ten negen uren het gantsche Gebouw reeds was doorgevlogen, maakte, door hare uitgebreidheid, eene verschrikkelijke vertooning. Niet slegts was de Stad aan alle kanten zoo verligt dat men op vele Toorens de Uurwyzers zeer duidelyk onderscheiden, en zien kon welke Uur zy aanduidden;
niet

niet flegts waren de meesten huizen te Amsterdam van boven verligt; maar zelfs dagt men in verscheidene Noordhollandfche Dorpen dat de brand zeer naby was. Uit sommigen werden Spuiten naar het naastgelegen Dorp gezonden. Volgens eenige berigten heeft deze dwaling wegens de nabyheid der Vlamme, zelfs op de Helder en Texel plaats gehad. Ook verhaalt men dat het sterke licht te Leyden en in 's Gravenhage is gezien geworden; doch met meer verzekeringe, kunnen wy zeggen dat sommigen te Haarlem meenden dat aan het Tolhek, brand ontstaan was, en zich in die verbeeldinge derwaards begaven. Te Amsterdam was alles in rep en roer. Men hoorde een verward gerugt wegens het groot aantal der gesneuvelden langs de straten. In vele huizen heerschte, eene gegronde vrees, dat men by dit noodlottig toeval eenig dierbaar pand, of geliefde Vrienden verliezen zoude. Daar waren Ouders, die hunne Kinderen; Kinderen, die hunne Ouders; Gehuwden, die hunne wederhelft, en velen, die hunne Bloedverwanten, of hunne gemeenzame Vrienden, reeds verloren agtten en betreurden. Gantsche drommen van menschen vergaderden voor de huizen, welker bewooners zich geregtigd agtten om hunnen nood aan elk te klagen; door de algemeene

verbaasdheid schein alle onderscheiding van rang als weggenomen; en de werking van schrik en medelyden was sterk genoeg om alle andere hartstogten eenen tyd lang te beteugelen. Zy, die omtrent den Schouwburg woonden, waren, toen de Vlammen naar buiten sloegen, met reden bekommerd dat zy ook tot hunne Wooningen zouden overslaan; welhaast bleek het, dat men niet te voorbarig geweest was met Goederen te bergen, en, zoo veel men kon, te zorgen om gevreesde schade voor te komen. Dewyl de wind uit het Noord-Noord-Oosten woei, was het grootste gevaar aan de zyde van de Runstraat, waarin ook de Stal van den Sleeper WINKELMAN, en die van den Heere J. J. DE NEUFVILLE, door het Vuur werden aangetast: de eerstgemelde is gantsch en al, en de laatste, van agteren geheel afgebrand. Toen de wind een weinig meer naar het Oosten draaide, sloeg de vlam tot verscheidene Huizen, verder in de Runstraat, in den Kalvergang, en op de Prinsengragt agter den Schouwburg staande, over: doch het werd spoedig merkelyk stiller, waar door het gevaar zeer veel verminderde; zoodat er niet meer dan twee kleine Huisjes, in den gemelden Gang, zyn afgebrand, en een, door het instorten van eenen muur, is verplet geworden. De meeste rondom staande Huizen waren

eg.

Woede
van den
Brand.

egter zeer beschadigd; de Kelder onder de Timmerloots naast het Tooneel, die, by het huis op de Prinsengragt, aan de Noordzyde van den Gang, verhuurd, en tot een Pakkelder gebruikt werd, is van binnen geheel uitgebrand, en alle de daarin leggende Goederen zyn door het Vuur verteerd. De beschadigde Wooningen, die, niet geheel vernield zyn, worden ten getale van dertig berekend. Men heeft de vonken, ja zelfs stukken brandend hout niet slegts op den Buitensingel, maar ook op den Overtoomschen Weg by de Pestbrug, zien nedervallen. Het Huis van den Wel Edelen Gestrengen Heere ~~NOOR~~ is aan drie Schoorsteenen, op het Voorhuis, aan brand geraakt; een gedeelte van het Agterhuis, waar brandbare stoffen lagen, en dat vlak, tegens de Plaats, waar het ongemak eerst begon, aan was, is meest beschadigd geworden; en indien de waakzaamheid en zorgvuldigheid der Brandmeesteren en Brandgasten, hier niet, met allen mogelyken spoed, poogingen ter stuitinge van het Vuur hadden aangewend, zoude waarfchynlyk de gantsche buurt aan de Noordzyde zyn in brand geraakt. Toen de Burgers en soldaten, zoo spoedig als by mogelykheid geschieden kon, waren aangetrokken, werden alle toegangen bezet, om dieverryen en andere ongeregeldheden voor te komen.

De

De Vlammen bleven nog eenen geruimen tyd zoo geweldig woeden, dat men voor het verbranden van alle de Huizen in de Runstraat, en agter den Schouwburg vreesde; maar de zorgvuldigheid der luiden, die tot de Brandspuit behoorden, en op het eerste gerugt waren toegeschoten, heeft dat gevreesde onheil gelukkiglyk geweerd. De woede van het Vuur in den Schouwburg zelve was zoo hevig, dat men geene vrugt altoos van de yverigste poogingen om dat Gebouw te behouden kon verwagten, en het uit dien hoofde raadzaamst agtte alle middelen aan te wenden, om Huizen, die weinig of niet waren aangestoken, maar telkens gevaar liepen van vlam te vatten, te beveiligen. — Van alle de Vertrekken des Schouwburgs is de Kamer der Regenten het minst beschadigd geworden, doch de woening van den Kastelein heeft zeer veel geleden. Van de Keizersgragt af kon maar weinig van de verwoesting, welke de brand veroorzaakt had, gezien worden. Alles was daar genoegzaam in zynen vorigen stand gebleven, behalven dat men het halfverbrande Dak, van eenige Pannen ontbloot, beschouwen kon. Onder de luiden, welke zich in gevaar stelden om den voortgang der vlammen te stuiten, wordt ook een Pypgast geteld, die, van het huis des Wel Ed. Geftr. Heeren Schepen

B. HUIDECOPER , neder gevallen , en dood gebleven is.

Het getal der Brandspuiten , welke by deze gelegenheid werden aangevoerd , was een-en-veertig. Eenige derzelve werden op de Prinsen- andere op de Keizersgragt geplaatst. Ook zyn op de Plaats van den Wel Edelen Gestrengen Heere HOPE twee Spuiten gesteld geworden , om op den muur van den Schouwburg , aan de gemelde Plaats belendende , water te geven. Alle , die tot het bluschen van dezen verschriklyken brand de hand leenden , moet men zeggen dat zich zoo manelyk , en tevens zoo voorzigtiglyk gekweten hebben , dat men des nagts ten twee uren geene reden meer had om voor het verder voortslaan der Vlammen eenigszins bedugt te zyn. In de Platen welke de Prinsen- en Keizersgragten vertoonen , vind men de plaatsing van verscheidene der Brandspuiten afgebeeld.

De Plaat vertoonende de Prinsengragt , met de Huizen agter den Schouwburg , en een gedeelte der Runstraat , tot voorby den afgebranden Sleepers - stal ; brengt ook voor het oog hoe de Vlam , van de Sluis over de Looijers-gragt gezien zynde , zich vertoond

I heeft.

heeft. Zeer geschikt is het volgende Byſchrift voor deze Afbeelding.

Hier doet de Kunst, in prent, de Prinsengracht beschouwen,

Waarheen 't verschriklyk vuur, gelyk een blikſem schiet;

't Ontvlamt op nieuw; en, ach! 't verſchoont zelfs de Armoe niet.

Zy mag geen klein bezit in 't laag verblyf behouën.

Wie durft, met recht beducht, nu lyf en goed vertrouwen!

Hoe wordt de maat vervuld van jammer en verdriet!

Wat ſidd'ring grypt hem aan, die 't aaklig ſchouwſpel ziet!

Hoe ſmelt het ſtoutſte hart, by 't ſloopen der gebouwen!

De ſnoode Baatzucht, die van menſchlykheid vervreemd,

Met list de ontſeltnis vast tot haar voordeel neemt,

Belaat der Nooddruft nog haar deel op 't wreedſt' te ontrooven.

Och! dat Weldadigheid, die toevlucht in den nood,

Van deernis aangedaan, de milde hand ontloot!

Maar zacht! . . . geen Stad gaat hier onze Yfiad in te boven.

M. D. B.

De

N. v. d. Meer, Jua. delin. et fecit.

J. Warnars & P. den Hertog, Excudit.

AFBEELDING van den Brand des AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURGS, op Maandag den 11 May 1772, zoo als dezelve zich op de Prinsen gragt vertoonde, des avonds tuschen negen en tien Uuren; van de Looijers Sluis te zien.

De Plaat, waarin men een Gezigt heeft van een gedeelte der Runstraat, en Keizersgragt, met den Schouwburg van voren, van de Keizersgragt by de Huidestraat te zien; wyst ook aan waar de Slangen op de gemelde Gragt gelegen hebben. Voor deze schikken wy de volgende Digtregels.

Het dak des Schouwburgs splyt, en 't vuur breekt door met kracht;

Het toont hier, wyd en zyd, zyn vreesfelyk vermogen, Terwyl 't verbaasdheid wekt, en angst en mededogen.

Wat aklig treurgeluid rolt langs de Keizersgracht!

Der Burgers zorn en vlyt, op redding steeds bedacht,
Zien gloed en brand, hoe fel, stoutmoedig onder de oogen;
Ach! waar de wensch gelukt van hun trouwhartig poogen!

Maar neen! de vlam heeft nog haar woede niet volbragt.

Het nooit verzadigd vuur, meer hongrig na 't verflinden,
Blyft weiden, waar het zich gezweept voelt van de winden,

Des Schouwburgs lot valt ook een' laagen stal ten deel.

o Wisfelzicke loop der ondermaansche dingen!

Wat is de waereld? niet dan beurtverwisselingen:

Hier toont ze, in plaats van 't blyde, een droevig Speeltooneel.

M. D. B.

Dus hebben wy gezien hoe de Schouwburg, met alle deszelfs Tooneelen, Klederen, en ver-
deren toefel, door de vlammen is vernield ge-
worden.

H. v. d. Meer, Junr. delin. et fecit.

G. Wernars & P. de la Haye, Excud.

AFBEELDING van den Brand des AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURGS, op Maandag den 11 May 1772, zoo als dezelve zich op de Keizers gragt vertoonde des avonds tusfchen negen en tien Uuren.

worden. Het Kabinet van Schilderyen en Teekeningen van PUNT, eenige der Tooneelspelen van DUIM, zyn door het verbranden der plaatsfen, welke tot derzelve bewaring dienden, in de asfche gelegd. Eenige Kisten met Tooneelen en Tooneeltoefel der Vlaamfche Operisten zyn het vuur ten prooi geworden. Zy hebben egter hunne klederen behouden, dewyl zy alleenlyk die, welke zy ten dien tyde gebruikten, uit hun logement medegenomen hadden, en eene hunner kisten met Tooneelen enz. is in het voorhuis van den Kastelein ftaande, onbefchadigd gebleven.

De fmeuling blyft eenige dagen aanhouden.

Schoon (gelyk wy boven gezegd hebben) de woede van het vuur reeds ten twee uren be-teugeld was, bleef egter de puin, en de turf, die aan de Zuidzyde onder den Bak en den Kagchel lag, tot Zaturdag den zestienden van Bloemaand smeulen. Gedurende alle die dagen bleven eenige Brandfpuiten ftaan, om zoo dik-wyls als het noodig was water te geeven; doch op den agttienden der gemelde maand, toen men geene de minfte teekens van damp of fmeuling meer vernam, werden de nog geblevene Spuiten weggezonden.

Gisfingen wegens de oorzaken van dezen Brand.

Omtrent de verfcheidene berigten wegens de oorzaken van dezen verfchrikkelyken Brand, merken wy aan dat velen derzelve uit loutere gisfingen opgemaakt, en de meesten met de om-

L. Barbiers, ad vivum del.

C. Dujardin, fecit.

Afbeelding van oen Brand van oen Schouwburg
te Amsterdam; den 11^{den} May, 1772. van de Keizersgracht te zien.

De Schouwburg, 't fraai Tooneel, 't sieraad van Amsterdam,
Word dus op 't onverwachtst vernield door 't woën der vlam.

R. J. Craijnschot, Excudit.

Representation de l'Incendie de la Comedie
à Amsterdam; le 11 May, 1772. vue du Keizersgracht.

Ainsi le feu détruit, en un fatal instant,
Le Spectacle fameux, d'Amsterdam l'ornement.

R.

omstandigheden, welke op het Tooneel plaats hadden, onbestaanbaar zyn. Van een hangend touwtje en blikken schuifjes voor de Lampions iets te zeggen, is van dingen te spreken, die 'er niet gevonden werden, ten ware men alle touwen wilde nemen, waarmede het een of ander opgetrokken of nedergelaten werd, welke egter te ver van het ligt afhingen, om door het zelve aangestoken te kunnen worden. Wanneer men de beschryving, die wy van den staat des Tooneels gegeven hebben, nagaat, dan zal het blyken dat 'er wel groote schuiven voor de Smeerkokers, maar geene blikken schuifjes voor de Lampions geweest zyn. Het waarschynlykste is dat het smeer in een der Bakken, door het lang toe blyven der schuiven te heet geworden, en aan het vlammen geraakt is; dat die vlam van den eenen tot den anderen bak is overgeslagen, tot dat zy, eindelyk allen in brand zynde, de bovengemelde beklaglyke gevolgen hebben voortgebracht.

De prachtige Schouwburg is dus, na honderd- vyf en dertig Jaren gestaan te hebben, tot den grond toe vernield geworden. Weinige oogenblikken zyn genoeg geweest om alles wat hier, gedurende al die Jaren, met groote kosten verzameld, gebouwd en weder herbouwd was, te vernietigen. Het is ons oogmerk niet, poogingen

aan te wenden om de schade, welke door dit ongeluk veroorzaakt is, te berekenen. Ook, agten wy het buiten ons bestek op de byzondere onheilen, die dezen of geenen getroffen hebben, stil te staan, of in den lof van zoodanigen, die, terwyl zy tot sluiting van den Brand, of tot redding van anderen yverden, zyn omgekomen, uit te weiden. Alleenlyk oordeelen wy het, eer wy ons verhaal besluiten, gevoeglyk iets te zeggen wegens de voorzorgen, welke men, na den Brand, tot weering van ongelukken en baldadigheden gedragen heeft; en wegens den staat, waar in alles, by het opruimen der Puinhoopen, gevonden werd.

Voorzorgen tot voorkoming van ongeregelde heden, na den Brand.

Des Dingsdags 's morgens, den twaalfden van Blocimaand, werden, na dat de Burgers afgetrokken waren, aan beide de zyden van den Schouwburg op de Keizers- en Prinsengragten, en ook aan ieder einde van de Runstraat, houten schuttingen gezet, waar by men soldaten op de wacht stelde, om dus alle toegangen af te sluiten, en ongeregelde heden, verwarringen en rooveryen voor te komen. De ondervinding had de noodzakelykheid van zulk eene zorg reeds geleerd. Velen was het gebleken dat sommigen, die in de huizen gedrongen waren, onder voorwensel van noodlydenden te zullen helpen, door geene andere drift, dan door de verfoeijelyke zugt

zigt om zich met het goed der ongelukkigen te verryken, gedreven werden. Op eene der Kamers in de Runstraat, was eene groote meenigte Volks opgelopen, om (gelyk zy voorgaven) den luiden in het bergen hunner Meubelen en Bezittingen de hand te bieden; maar men vond dat zy niets anders deden dan Kasfen en Kisten open breken, en het goed op den grond uitspreiden, waar elk een uitzogt het geen hem meest behaagde. In de eerste verwarringen zyn 'er zulke onttaarde menschen in den Schouwburg gedrongen, die de verlegenen, welke zich in het gedrang bevonden, van hun Goud, Zilver, of andere Kleinoodien beroofden; zelfs is de boosheid zoo ver gegaan, dat meer dan een, in het midden der ontfeltenisse, aan lichaams deelen, waaraan iets van eenige waardye gehagt was, gekwetst werd. Op de Kamer der Regenten deden eenige onverlaten hun best om de Kasfen met breekyzers te openen; doch door de wakkerheid van fommige Pypgasten zyn deze eerlooze poogingen verydeld geworden. In de Keuken van RUNT zyn de Paneelen uit de Kasfen gestoten; het Koper en Tin is uit dezelve geborgen, maar het Zilverwerk, dat 'er in geplaatst was, gestolen. Uit een Kasje in een der Vertrekken haalde men een

doos-

doosje met eenige Zilveren Lepels en Vorken, die aan den Schouwburg toebehoorden, en waarop de Byenkorf gefneden was. Dezen werden ter berginge overgegeven; doch zyn tot heden niet te regt gekomen. Dit alles toonde dat men tegen het rooven en steelen moest waken. Verscheidene omstandigheden waren 'er ook, welke het nemen van voorzigtige maatregelen, tot voorkoming van verdere onheilen, ten hoogsten noodig maakten. — Toen het gantsche Gebouw was uitgebrand, bleven alleenlyk de muren ter wederzyde Zuid- en Noordwaards staan, nevens een gedeelte der Gevels; de uitgebrande balken van de Zoldering boven den Bak, de afgebrokene en schuinsch nedergevallene balken van de Loges en Twaalfstuivers Plaats, en de planken Vloer van den Bak, die aan de Zuidzyde alleen beschadigd was, zyn mede overgebleven. Deze Vloer is met kleine Straatsteen belegd geweest; anderszins zoude dezelve gevaar gelopen hebben van tot den ondersten grond toe af te branden. Zonder tydverzuim werd door de Heeren Regenten tot het opruimen orde gesteld, terwyl vier Spuiten nog gedurig water gaven op de smeulende Puin en Turf, welke aan de Zuidzyde onder den Bak lag. Deze turf werd, nevens die onder den Kagchel, vervolgens uitgehaald,

haald, en (gelyk in de Plaat der Ruïne te zien is) op het Erf gestapeld. Zy was voor het grootste gedeelte door den Brand onbeschadigd gebleven; alleen waren de bovenste lagen door het water doorweekt geworden. De twee Voorgevels boven den Bak, stonden zoo gevaarlyk dat men het, ter beveiliginge der geenen, die aan de afgebrande plaats moesten arbeiden, raadzaamst agtte dezelve door middel van eenen Kaapstang om te winden.

Vele arbeiders werden in het werk gesteld om de Puinhoopen, in tegenwoordigheid van twee of meer Heeren Regenten, op te ruimen. Dit werd met alle mogelyke omzigtigheid uitgevoerd; overal zifte men de kleine Puin, of men ook nog eenige kostbaarheden kon ontdekken; en de verongelukte menschen werden door het geen zy by of omtrent zich hadden, kenbaar. Het gevondene werd den Heeren Regenten ter hand gesteld, en de Lyken werden op hunne Kamer gebragt, om daar bewaard te worden, tot dat het een en ander den naastbestaanden gevoeglyk kon worden overgeleverd.

Alle Personen, welke men vermist en aangegeven heeft, zyn ook gevonden geworden; derzelver getal beloopt (hoe groot het ook moge gemaakt zyn) niet meer dan zestien, waarvan vier omtrent

K

het

het Tooneel, en twaalf aan de Zuidzyde van den Bak, op of omtrent de Staanplaats omgekomen zyn. Des Dingsdags had men de vermiste Personen reeds aangegeven, en zy waren noch meer, noch anderen dan de gevondennen. Voor het levendig te regt brengen van twee derzelven zyn honderd Gouden Ryders beloofd geworden. Wy meenen zoo wel wegens de juistheid van het opgegeven getal overtuigd te zyn, dat wy alle berigten, die het grooter maken, gerustelyk als onnaauwkeurig beschouwen durven. Velen der arbeideren hebben verklaard bereid te zyn om de regtmatigheid dezer opgave ten allen tyde met eede te bevestigen. De lysten, waar in meer lyken geteld worden, zyn uit losse gerugten overgenomen. Dus heeft men, by voorbeeld, eenen persoon uit Alkmaar genoemd; doch uit verscheidene verzekeringen, welke wy van luiden die te Alkmaar woonen, ontvangen hebben, is ons gebleken dat niemand uit die Stad is vermist geworden. Ook heeft men (om van anderen niet te reppen) mede zonder eenigen grond, gesproken van eenen Harlinger Schipper; en eindelyk heeft men luiden onder de vermisten geteld, welke zekerlyk niet tot derzelver getal behoorden gebragt te worden, als, by voorbeeld, den verdrongen Persoon en den Pypgast, welke men (gelyk uit ons verhaal

genoegzaam is op te maken) niet onder de geneuvelden in den Schouwburg kan rekenen. Het is egter geenszins te verwonderen dat, in de eerste hevigheid der ontroering voor het verongelukken van vele menschen is gevreesd geworden, om dat de Schouwplaats met eene meenigte van Aanschouweren vervuld was, en het gerugt doorgaans zeer voorbarig is met bloote waarschyntlykheden, ja zelfs loutere gissingen, als waarheden te verspreiden. Dus heeft men, onder anderen, verteld dat eenige verbrande Personen op den Voorburgwal in eene Schuit gebragt, en vervolgens naar Saandam gevoerd waren; doch by naauwkeuriger onderzoek is bevonden dat het eenige Tapyten geweest zyn, die naar de Vulmolen gezonden werden.

Wy maken dan geene zwaarigheid om ons be- Aanwyzing van den tyd wanneer de vermiste Personen gevonden zyn.
 rigt als het eegste, het welk tot heden toe is
 gemeen gemaakt, op te geven. De tyd, wan-
 neer de zestien verongelukte Personen gevon-
 den zyn, kan op de volgende wyze bepaald
 worden:

Op *Dingsdag voor den Middag.*

Zyn vier Mannen en vier Vrouwen, voor aan de Zuidzyde van den Bak en de Staamplaatse, gevonden.

Op *Donderdag, na den Middag.*

Vond men den Kleermaker van den troep van NEYTS, onder de Puin, op de Hoogte daar de Kagchel geweest is.

Op *Vrydag, 's Morgens.*

Den Tooneelmeester BRINKMAN, onder den doorloop van het Tooneel.

Op *Zaturdag, 's Morgens.*

Vond men eene Vrouw aan de Zuidzyde van den Bak.

Op *Zondag, 's Morgens.*

Werd de Machinist TEFERS, in het Pakhuis, en nog een Perfoon, aan de Zuidzyde van den Bak, gevonden.

Na den Middag.

Vond men twee Personen, aan dezelfde zyde, en eindelyk den Directeur C. RAUWS, op de Turf die onder den Kagchel gelegen heeft.

Als eene der meldenswaardige byzonderheden, teekenen wy aan, dat alle de gevondene Horologien op half tien, of quartier voor tien uren, stil stonden, waaruit men het oogenblik van de grootste hitte der Vlamme, als mede den korten tyd, waarin het gantsche Gebouw is gesloopt geworden, kan opmaken.

Op

Nr. 2. Meer van de werf, de font.

AFBEELDING van de Ruïne des AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURGS, zoo als dezelve
zich op Zaterdag den 16 May 1772, vertoonde.

G. Wagners & P. den Hertog, Coo.

Op Maandag den agttienden van Bloei maand was het geheele Erfreeds opgeruimd, en blyven staan, gelyk in de Nevenstaande Plaat te zien is, behalven dat eenige Puin en afgebrokene Balken, welke op Zaturdag, wanneer de Teekening gemaakt is, daar nog gevonden werden, toen waren weggehaald.

Op deze Plaat pasfen de volgende Digtregels, dewyl zy de Ruïne, na het afbranden, ver- toond, nevens de Huizen, die, door den Brand aangestoken of beschadigd zyn.

Zie hoe 't vernielend vuur, van woeden nimmer moê,
Den Schouwburg heeft gesloopt tot zyne grondvest toe;
Ach! waar 't aan elk gelukt dien brand in tyds te
ontyluchten!

Ach! had men om 't verlies des Schouwburgs slechts
te zuchten!

Aanschouwer treur, ja treur als ge op deez' puin hoop ziet;
Beklaag het ongeluk, maar vloek den Schouwburg niet,
Noch hen, die, om vermaak, betraden zynen drempel.
't Verdalgend vuur ontziet geen' godgewyden Tempel:
Maakt, waar 't zyn voedsel vindt, haast alles lotgemeen.
De tyd vereeuwigt dat in duurzaam Marmersteen,
Zoo blyft de nazaat zelf 't gehengen nog bewaren;
Beschrei dan 't ongeluk; laat uw vooroordeel varen.

M. D. B.

C. Bogerts delin. & sculp.

Origineele Afbeelding van de Overblyffels van den Amsterdamschen Schouwburg; op den 11^{den} May 1772 verbrand.

- A. Het Tooneel.
- B. De Bak.
- C. Tegenwigten der Schermen.
- D. Balken van de Logies.
- E. Beschadigde Huizen in de Runstraat.

J. Crajenfhot Excudit

Tableau Original des Ruines de la Comedie d'Amsterdam; reduite en cendres le 11 May 1772.

- A. Le Theatre.
- B. Le Parterre.
- C. Contrepoids des Decorations.
- D. Soliveaux qui soutenoient les Loges.
- E. Maisons endommagées du Runstraat.

Besluit.

De weggehaalde puin is op een veld agter de Plantagie gebragt, daar met houten schuttingen afgeschoten en naderhand, benevens het gebrand en beschadigd Hout, verkogt geworden. De Turf, die op het Erf gelegen heeft, is van daar naar het Burger-weeshuis vervoerd. Het Yferwerk en de Gewigten, welke men nog van eenig gebruik oordeelde, is naar een Yfergietery ter berging gebragt, en het geen door het Vuur onbruikbaar geworden was, heeft men, benevens het Koperwerk, verkogt. Het Goud en Zilver, waarmede de Tooneelklederen verfierd geweest zyn, heeft men voor zoo veel er van, onder de Puin gevonden is, naar den Esfayeur van de Wisfelbank gebragt, om gezuiverd te worden. Vervolgens is door den Ed. Gr. Achtb. Oud-raad op den agttienden van Zommermaand goedgevonden, dat de grond in drie partyen verdeeld, en ter verkopinge aangeflagen zoude worden, welke verkoping op den zeventienden van Oogstmaand, op de navolgende wyze geschied is.

N. 1. Het Erf met de Huifinge, gediend hebbende voor de Heeren Regenten, als mede voor den Kastelein, benevens de Grond, daar de Bak geweest is, samen groot
150 voeten, f 12700 : —

N. 2.

- N. 2. Het Erf met de daar op staande Muuren ,
 agter N. 1. gediend hebbende tot het Tooneel ,
 benevens de Gang welke zyn uitgang op de Prinsengragt heeft , lang 119 voeten ,
 te samen groot 150 voeten , f 5050 : —
- N. 3. Het Huis op de Prinsengragt , met het
 uitgebrande Pakhuis naast gemelden Gang ,
 met een' vryen Uitgang in denzelven ,
 f 9750 : —

Waar na N. 1. en 2. weder by elkanderen opgeveild , dog aan de eerste Koopers gebleven zyn ; maar deze Erven zyn door de Regenten der Roomfche armen voor dat de Overdragt gefchiedde , overgenoomen , om tot een armen Comptoir aan te leggen . Dus heeft de geheele Grond , zeven-en-twintig-duizend en vyfhonderd Guldens , opgebracht .

Het besluit om geen Schouwburg op dezelve plaats weder op te rigten , is derhalven genomen , en tevens eene Commisfie uit de Vroedschap benoemd , om te delibereeren , of , en op welk eene plaatfe , een Nieuwe Schouwburg zoude oppereggt kunnen worden . De hartelyke wensch van velen is , dat Amstels Burgery door den tyd het redelyk vermaak genieten mooge van op eenen Schouwburg te roemen , welke als eene Kweekfchool van Smaak , Vernuft en Welsprekend-

kendheid mag worden aangemerkt. De jammerlyke Brand, welken wy hier beschreven hebben, geeft niet den minsten grond tot ongunstige oordeelvellingen over een welbestierd Schouwtooneel, waarop fraaye Kunststukken, door personen, die zich bekwaam gemaakt hebben om dezelve naar behooren uit te voeren, den volke vertoond worden. Indien men het lofelyk oogmerk der eerste Invoerderen van deze uitspanninge niet uit het oog verliest; indien men by derzelve herstelling hun ontwerp zoo veel tragt te beschaven en te verbeteren, als ons Vernuft sedert hunnen tyd in beschaaftheid, en onze Smaak voor Kunsten en Wetenschappen in verhevenheid zyn toegenomen, dan hebben wy reden om te denken, dat een Schouwburg, in ons Vaderland, het middel kan zyn om den bloei der fraaye Letteren niet slegts meer en meer te bevorderen, maar ook om de zeden te hervormen.

R A A D T

Aan hun, die ter gelegenheid van het verbranden

V A N D E N

A M S T E R D A M S C H E N S C H O U W B U R G ,

Het gevaar gelukkig ontkomen zyn.

K L I N K D I C H T .

Gy zyt dan door de gunst van 's Hemels handt geredt,
En zyn Barmhertigheid hadt met U mededoogen,
Die U het doodsgevaar heeft wonderbaar onttoogen,
En door zyn sterke magt uw' ondergang belet.

Ontsluit 't verblindt verstandt, rys op uit 't zondebedt;
Kom als een Arend naar Godts hemelthron ge-
vlogen,

Val voor zyn voetschabel ootmoedig neêrgeboogen,
En smeek dat lyf en ziel blyf rein en onbesmet.

L

Wat

Wat is al 't schynvermaak der Waereld? .. valsch
en ligt!

Een hoger denkbeeld roept U dankbaar tot uw' pligt;
Ai blyf in 't Yd'le niet, met uw gedachten zweven!

De Waereldt gaat voorby met haar begerlykheid,
Maar die de wille doet van 's Hemels Majesteit,
Zal hier gelukkig zyn, en namaals eeuwig leven.

G. KLINKHAMER.

G E D A C H T E N ,

Op den Avond van den 11de May, 1772.

o H euchlyke Avondstond, hoe veel' bevalligheden
Spreid ge in deez' lentetyd zo mild voor elk ten toon!
De gulde dagtoorts daalt allengskens naar beneden;
Het blaauwe luchtgewelf vertoond ons al zyn schoon.
Ik zie reeds de Avondster by gindsehe wolk verschynen:
Al 't ander starrenheir staat op zyn post, bereid,
Om als het duister nu de klaarheid doet verdwynen,
Zich te openbaaren, door de gantsche lucht verspreid.
't Noordöosten windje doet de wolken reeds ver-
trekken:
Ze ontvluchten hunne plaats, en maar wat
aaklig rood
Komt in 't Noordwesten zich voor myn gezicht
ontdekken?
Is dit natuurlyk? .. neen ... waar ofdit uit ontsproot?

Hoor! . . . welk een woest gedruis verspreid zich
langs de straaten?

Men mompelt daar is brand . . . hoe! weet men nog
niet waar?

Ik hoor een' naarengalm, 'k zie elk zyn huis verlaaten.

De gantsche lucht word vuur! de Stad schynt in
gevaar!

Helaas! waar is de brand? . . . wat hoor ik! . . . kan
het weezen?

Hoe! . . in den Schouwburg! ach! de schrik slaat my
om 't hart.

Wat felle ontroering is in myn gemoed gereezen?

De Schouwburg in den brand! . . . hoe yslyk! . . .
welk een smart! . . .

Myn Vader! .. ach! ik beef! .. óaaklige gedachten!

Hy is 'er ingegaan! hoe komt hy weder t'huis?

Zal ik hem levendig of dood te rug verwachten?

Zou hy mischien nog wel? . . . maar welk een naar
gedruis! . . .

Het zyn twee Spuiten die zich yvrig derwaart
spoeden.

Daar

Daar 's nog een derde! ô welk een deerniswaard'
gezicht!

Daar ik de felheid van de vlam hier kan bevroeden:

Daar all' de toppen van de huizen zyn verlicht.

Wat ysfelyke brand! . . . zacht! . . 'k heb daar volk
vernomen:

Het spreekt! . . komt! hooren wy naar deez' verbaas-
de reën

„ 't Is met de Schouwburg thans rampzalig omge-
komen.

„ Het vuur tast alles aan! my 's weg, daar is 'er geen!

„ Myne oogen zagen reeds een aantal vluchtelingen,

„ Van allerlei geslacht, en ouderdom, en staat,

„ Elkander in de poort op 't deerlykft' verdringen.

„ Ik zag hen zelfs vol angst nog vlugten langs de
straat!

„ 'k Heb veelen zwaar gekwetst den Schouwburg uit
zien draagen.

„ Ach! menig vind gewis in deeze puin zyn graf!

„ Men hoort niet anders als gezucht en droevig
klaagen.

„ Nooit zag ik zulk een' brand die zo veel onheil gaf!

„ Het kunstige Tooneel met al zyn toebehooren;

„ Al 't kostelyk gewaad der Speelers, zo veel schat,

„ Kunstwerken, en sieraad dat ieder kon bekooren,

„ De vlam heeft alles op het schriklykste aangevat.

„ Niets komt hier van te recht; het vuur zal 't all'
verflinden!

„ De naaste huizen staan ook reeds in vollen brand!

„ Waar zal men' zo veel volk, waar zo veel spuiten
vinden,

„ Tot blusfing van een vlam verspreid aan allen kant?

„ Ô (roept een ander,) laat het vuur vry 't all' ver-
teeren;

„ Indien de menfchen, uit dit ysfelyk gevaar'

„ 't Nog maar ontkomen en gelukkig t'huiswaarts
keeren.

Ô Hemel! maak, ei maak toch deeze woorden waar!

Maar ach! hoe lang zal ik nog in verlangen blyven?

De Nacht komt aan, waar door de naarheid steeds
verméert.

Wat mag myn Vader toch in dit geval bedryven?

Ach!

Ach! mooglyk is hy door dien vuurvloed reeds verteerd!

ô God! die bittre ramp doet my het ergste schroomen.

Hoe zal myn waardige Oom (*), hoe zyne Bedgenoot,

Dit schrikelyk gevaar, dees felle vlam ontkomen!

Waar vluchten zy toch heen in deezen bangen nood?

Helaas! myn waarde Moey, moest dit uw trouwfeest weezen?

Is dit de vreugd die ge aan u zelve had beloofd?

Is dit dat Echtverbond, door ieder zo gepreezen?

Ach! hoe rampzalig word u alles hier ontroofd!

De woede van het vuur schynt niets te zullen spaaren:

Al 't geen uw Echtgenoot, met zo veel zorg, en vlyt,

En oordeel, had vergaard een lange reeks van jaaren,

Verteerd in stof en asch in zulk een' korten tyd!

ô Hemel! welk een lot!... maar 'k zal u niet weêrstreeven:

Gy

(*) De Heer Jan Punt.

Gy zyt het die 't hen gaaft, gy neemt het uwe
maar;

Gy zyt dezelve nog die 't hen kan wedergeeven.

Ach! dat gy op myn beê hun dierbaar leven spaar'!

Wil hen, wil elk behoên door uw weldaadigheden.

Geef, dat myn Vader toch op 't spoedigst' her-
waarts keer';

Opdat myn angst en schrik 'k zie iemand na-
der treden....

Hy is 't! God zy gedankt! ik vind myn' Vader weér!

Nu zal ik verder my in 's Hemels gunst beveelen:

Het is de hand van God die alles heeft verricht;

Hy is 't die heeft gewond: Hy is 't die weér kan
heelen.

Geduld in tegenspoed is Christelyke pligt.

J. FOKKE.

OP HET
A F B R A N D E N,
V A N D E N
AMSTERDAMSCHEN
S C H O U W B U R G.

Den 11^{den} van Bloeiimaand, 1772.

Wat schrik is in dit avonduur,
Den burgren om het hart geslagen!
Men woelt, men draaft, men slaat aan 't klaagen!
Help Hemel! 'k zie de lucht in vuur!
Wat ramp moog de Amstelslad genaaken?
Helaas! ik zie van allen kant
Den Schouwburg in den lichten brand,
De vlam doet dak en bindten kraaken!
Zult ge, ó verschrikkelyke Vlam!
Zult gy myn schoonen Schouwburg sloopen?

Is hier geen redding dan te hoopen,
Hoe menigēen ze in nood bekwam!
Wat gloed, die 't alles moct verteeren!
Helpt, Burgers! helpt! 't is meer dan tyd,
Het vuur verspreid zich wyd en zyd,
Men kan zyn' snellen loop niet keeren!
ô Neen! myn Schouwburg gaat ten grond;
Myn Schouwburg, daar de nyvre byēn
Het Weesje troostten in zyn lyēn,
Daar de Oude Stok zyn hulpe vond;
Die meerder dan eene eeuw geleeden
De gunst van ieder tot zich trok,
Ons Ernst vertoonende onder Jok,
En speelend' bragt tot goede zeden.
ô Nut vermaak in ledigheid!
Myn Burgt, nooit waren uw tooneelen
Geschikt om 't ydel hart te freelen,
Maar tot der deugden lof bereid,
Hiertoe zocht ge ieders borst te ontfteeken.

Moct.

Moet nu een vreesfelyke gloed
Uw luister dooven, ja verwoed
o Pronkstuk! u tot puin verbreeken!
De Zangberg dreunt van 't naar geschat,
De Zusters slaan thans droeve toonen,
En gy, Poëten, Febus Zoonen,
Beschreit dit deerlyk ongeval!
Wat plukten gy al kunstlauwricen,
De vruchten uwer Poëzy,
Toen gy myn Schouwburgs eeuwgety
Zo schoon, zo gloriryk mogt vieren.
De Laster moog' vry, in 't verschiet,
(Wyl hy reeds meent te zegepraalen)
Nog op myn' Schouwburg schimpen, smaalen,
Geen nood! 't beneemt zyn waarde niet:
Die zal en tyd en nyd verduuren,
Zo lang de Dichtkunst in myn Stad
Word op haar' rechten prys geschat,
Maar' zetel vest in Amstels muuren.

Vertoont ge, ó Schouwburg! die dus lang
Gewoon waart speelende ons te leeren
Hoe 't Ondermaanfche al kan verkeeren,
Dit yslyk in uw' ondergang?
Gy zult welhaast weér 't hoofd opbeuren,
In weérwil van den bitzen nyd,
Dan juich de Kunst, op 't hoogst verblyd,
Hoe ze ook uw lot nu moet betreuren.

M. D. B.

